

НАУЧНИ СКУП СА МЕЂУНАРОДНИМ УЧЕШЋЕМ

ЈУЖНИ СРПСКИ КРАЈЕВИ У XIX И XX ВЕКУ

ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКИ И ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ

ВРАЊЕ, 08-09. ДЕЦЕМБАР 2017.

КЊИГА САЖЕТАКА

Научни скуп са међународним учешћем

ЈУЖНИ СРПСКИ КРАЈЕВИ У XIX И XX ВЕКУ
ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКИ И ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ

КЊИГА САЖЕТАКА

Научни скуп са међународним учешћем

ЈУЖНИ СРПСКИ КРАЈЕВИ У XIX И XX ВЕКУ ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКИ И ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ

КЊИГА САЖЕТАКА

Издавачи:
Народни музеј у Врању
Народни музеј у Лесковцу

За издавача:
Саша Стаменковић, директор
Мира Нинoшевић, директор

Уредници:
Др Дејан Антић
Др Иван Бецић
Верољуб Трајковић

Превод:
Наташа Додић,
Слађана Алексић Давитковић

Технички уредник
Ненад Дејковић

Припрема и штампа
"ПЛУТОС" Врање

Тираж: 90 примерака

ISBN 978-86- 80653-10- 5

Народни музеј у Врању
Народни музеј у Лесковцу
Епархија Врањска СПЦ
Педагошки факултет у Врању

Научни скуп са међународним учешћем

ЈУЖНИ СРПСКИ КРАЈЕВИ У XIX И XX ВЕКУ ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКИ И ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ

КЊИГА САЖЕТАКА

Врање,
08-09. децембар 2017.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР

др Слободан Миленковић, градоначелник Врања
Његово Преосвешенство **Епископ врањски господин Пахомије**
Његово Преосвешенство **Епископ нишки господин Арсеније**
Саша Стаменковић, Народни музеј у Врању
Верољуб Трајковић, Народни музеј у Лесковцу
проф. др Сунчица Денић, Педагошки факултет у Врању
проф. др Наталија Јовановић, Филозофски факултет у Нишу
доц. др Драга Мастиловић, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Република Српска
др Иван Бецић, Институт за српску културу Приштина/Лепосавић
др Дејан Антић, Филозофски факултет Универзитета у Нишу
Небојша Озимић, Народни музеј у Нишу
Ђорђе Стошић, Завод за заштиту споменика култре Ниш

ПРОГРАМСКИ ОДБОР

Мира Нинoшевић, Народни музеј у Лесковцу
др Дејан Антић, Филозофски факултет у Нишу
др Иван Бецић, Институт за српску културу Приштина/Лепосавић
Верољуб Трајковић, Народни музеј у Лесковцу
проф. др Сунчица Денић, Педагошки факултет у Врању
проф. др Наталија Јовановић, Филозофски факултет у Нишу
доц. др Драга Мастиловић, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Република Српска
др Елена Гавриловна Кострикова, Институт руске историје РАН – Москва, Руска Федерација
доц. др Викторија Рјапухина, Државни универзитет у Белгороду, Руска Федерација
др Дмитар Тасић, Универзитет Фредерик II, Напуљ, Италија
проф. др Георгиос Боровас, Аристотелов универзитет у Солуну, Грчка
др Џон Пол Њумен, Универзитет Менут (Maynooth), Р. Ирска
проф. др Божица Младеновић, Филозофски факултет у Нишу
проф. др Данијела Здравковић, Педагошки факултет у Врању
проф. др Славиша Недељковић, Филозофски факултет у Нишу
др Драгомир Бонџић, Институт за савремену историју Београд

САДРЖАЈ

ПРОГРАМ 9

Дејан Д. АНТИЋ
РЕВОЛУЦИОНАРНИ КОМИТЕТИ БМОРО/ТМОРО
И ВМОК У БОРБИ ЗА МАЋЕДОНИЈУ (1893-1902) 16

Вукашин АНТИЋ, Видан БОГДАНОВИЋ
НАРОДНА ВОЈСКА, ВОЈНИ САНИТЕТ, ВРАЊЕ
И ВРАЊАНЦИ У ВРЕМЕ СРПСКО-ТУРСКИХ РАТОВА 18

Иван М. БЕЦИЋ
НОВЧАНИ ЗАВОДИ У БУЈАНОВЦУ
ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА 20

Драгомир БОНЏИЋ
ОПИСМЕЊАВАЊЕ СТАНОВНИШТВА
У ВРАЊСКОМ ОКРУГУ 1945-1950 22

Владан ВИРИЈЕВИЋ
САВАТИЈЕ МИЛОШЕВИЋ – СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ
ЧЕТНИЧКОГ ВОЈВОДЕ С КРАЈА 19. И ПОЧЕТКОМ 20. ВЕКА 24

Елена ГАВРИЛОВНА КОСТРИКОВА
АЛБАНСКИ ПРОЈЕКАТ: ПОГЛЕД ИЗ РУСИЈЕ 1912. ГОДИНЕ 26

Ивана ГРУДЕН МИЛЕНТИЈЕВИЋ
ИНТЕРНИРЦИ НИШКОГ КОНЦЕНТРАЦИОНОГ ЛОГОРА
У НАЦИСТИЧКИМ ЛОГОРИМА ЕВРОПЕ 28

Дејан ДАШИЋ
ГВОЗДЕНИ ПУК КАО БРЕНД ВОЈСКЕ СРБИЈЕ 30

Сунчица ДЕНИЋ
ЈУЖНА СТАРА СРБИЈА ЈОВАНА ХАЏИ ВАСИЉЕВИЋА –
СЛИКА БОГАТОГ ДУХОВНОГ СТВАРАЛАШТВА 32

Немања ДЕВИЋ
РИТАМ СМРТИ У ВРАЊУ 1941–1944: ПРОБЛЕМИ
ИСТРАЖИВАЊА И КВАНТИФИКАЦИЈА ЖРТАВА РАТА 34

Александар ДИНЧИЋ
ПРВИ ПЕШАДИЈСКИ (ВРАЊСКИ) ПУК I ПОЗИВА
„КЊАЗ МИЛОШ“ У БИЦИ НА ДРИНИ 1914. ГОДИНЕ 36

Небојша ДОЈЧИНОВИЋ
ЕМИГРАНТСКИ ЧАСОПИС „ИСКРА“
И ОКУПАЦИЈА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ 1999. ГОДИНЕ 38

Александар ЂОРЂЕВИЋ
ПОЛОЖАЈ НОВООСЛОБОЂЕНИХ КРАЈЕВА
ПО ОДРЕДБАМА САНСТЕФАНСКОГ УГОВОРА
О МИРУ И БЕРЛИНСКОГ КОНГРЕСА 40

Милош ЂОРЂЕВИЋ, Мирослав ПЕШИЋ
СРПСКА НАРОДНА МИЛИЦИЈА
НА АУСТРО-ТУРСКОЈ ГРАНИЦИ (1718-1739) 44

Дарко ЖАРИЋ
ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД ТУРАКА 1877/78. ГОДИНЕ
И НАСЕЉАВАЊЕ СРБА НА ПОДРУЧЈУ ТОПЛИЦЕ 46

Данијела ЗДРАВКОВИЋ
ЈУЖНИ СРПСКИ КРАЈЕВИ У XIX И XX ВЕКУ:
ЕТНО-СОЦИОКУЛТУРНИ АСПЕКТ ПОРОДИЧНЕ ДИНАМИКЕ......48

Слађана ЗДРАВКОВИЋ
ОБЕШТЕЋЕЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ИСЕЉЕНИКА
ИЗ ТУРСКЕ – ПРИМЕР ВАРДАРСКЕ БАНОВИНЕ (1929-1941) 52

Предраг М. ЈАШОВИЋ
УТИЦАЈ ЈУЖНОСРБИЈАНСКИХ НАУЧНИКА
НА ФОРМИРАЊЕ НАУЧНЕ ПАРАДИГМЕ
КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ 54

Огњен КРЕШИЋ
ДВА ХУЦЕТА НИШКОГ КАДИЈЕ ИЗ XVIII ВЕКА
ПРИЛОГ ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКОЈ ИСТОРИЈИ
ОСАМНАЕСТОВЕКОВНОГ НИША 56

Сена МИХАИЛОВИЋ
СЛИКА МЕТОХИЈЕ У ДЕЛУ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА 58

Славиша НЕДЕЉКОВИЋ
КНЕЖЕВИНА СРБИЈА И АРБАНАСИ 1856-1876. 60

Јелена АТАНАСОВИЋ
ОБНОВА ЦРКВЕНОГ И КУЛТУРНОГ ЖИВОТА
НА ТЕРИТОРИЈИ ЈУГА СРБИЈЕ ОД 1829. ДО 1878. ГОДИНЕ........... 64

Мира НИНОШЕВИЋ
ЛЕСКОВАЧКА РЕЗЕРВНА ВОЈНА БОЛНИЦА
1914/1915. ГОДИНЕ 66

Небојша ОЗИМИЋ
ОДБОРИ ЦРВЕНОГ КРСТА ГРАДОВА ЈУЖНЕ СРБИЈЕ
У РАТНИМ ДЕЈСТВИМА (1878-1999) 68

Ненад РАДУЛОВИЋ
ИСТРАЖИВАЊА ЈУСТИНИЈАНА ПРИМЕ
У РАДОВИМА ВЛАДИСЛАВА ПОПОВИЋА 70

Иван РИСТИЋ
„НОВОПРИСАЈЕДИЊЕНЕ ОБЛАСТИ“
ИЛИ „ЗАПАДНЕ ПОКРАЈИНЕ“? 72

Тања РУСИМОВИЋ
ДИЈАЛЕКТИЗМИ У СТВАРАЛАШТВУ
БОРЕ СТАНКОВИЋА И „БЕОГРАДСКИ СТИЛ“ 74

Слободан СЕЛИНИЋ
ПРОШЛОСТ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ
НА СТРАНИЦАМА ЧАСОПИСА ТОКОВИ ИСТОРИЈЕ................... 76

Срђан Ж. СЛОВИЋ
КОСОВО И МЕТОХИЈА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА:
БЕЗБЕДНОСНИ, ЕТНИЧКИ И ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ 78

Саша Д. СТАНОЈЕВИЋ
ИТАЛИЈА И СТВАРАЊЕ БАЛКАНСКОГ САВЕЗА 82

Ђорђе СТОШИЋ
ПРЕГЛЕД СРЕДЊОВЕКОВНИХ И ТУРСКИХ ОБЈЕКАТА,
СПОМЕНИКА ИЗ НОВИЈЕ ИСТОРИЈЕ И АРХИТЕКТОНСКИХ
ОБЈЕКАТА И ЦЕЛИНА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА ВРАЊА 84

Верољуб ТРАЈКОВИЋ
ЈАШУЊСКИ МАНАСТИР ВАВЕДЕЊЕ ПРЕСВЕТЕ
БОГОРОДИЦЕ У ГОЛЕМОЈ ЊИВИ 86

Александар ФОТИЋ
РАЗБОЈНИШТВО У ЈАШУЊСКОМ МАНАСТИРУ 1782. ГОДИНЕ....90

Срђан ЦВЕТКОВИЋ
КЊИГЕ И СПИСКОВИ СТРЕЉАНИХ 1944.
– ЛИКВИДАЦИЈЕ ОЗНЕ НА ЈУГУ СРБИЈЕ.. 92

Урош ШЕШУМ
ЕТНИЧКА И ПОПУЛАЦИОНА СЛИКА
ПРЕШЕВСКЕ КАЗЕ 1903-1912. 96

Небојша С. ШУЛЕТИЋ
ЈУЖНЕ ЕПАРХИЈЕ СРПСКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ
У ДОБА ОСМАНСКЕ ВЛАДАВИНЕ 98

П Р О Г Р А М

ПЕТАК,
08. ДЕЦЕМБАР 2017. ГОДИНЕ
Сала Скупштине града Врања

10:00 – 10: 30 ч. – регистрација и пријем учесника
10: 30 – 11:00 ч. – **свечано отварање научног скупа**

Поздравне речи:
др Слободан Миленковић, градоначелник Врања
проф. др Драган Антић, ректор Универзитета у Нишу
Његово Преосвештенство Епископ врањски г. Пахомије
доц. др Драга Мастиловић, декан Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву

11: 00 – 11: 30 ч. **Пленарна излагања**

др Елена Гавриловна Кострикова –
Албански пројекат: поглед из Русије 1912. године

проф. др Сунчица Денић –
Јужна Стара Србија Јована Хаџи Васиљевића –
слика богатог духовног стваралаштва

12:00 – 12:30 ч. **Коктел у згради Начелства Пчињског округа**

ПРВА СЕСИЈА (12:30 ч. Сала скупштине Града Врања)
Модератори: др Иван Бецић, доц. др Јасмина Шаранац Стаменковић

Ђорђе Стошић,
Завод за заштиту споменика, Ниш
ПРЕГЛЕД СРЕДЊОВЕКОВНИХ И ТУРСКИХ ОБЈЕКАТА, СПОМЕНИКА ИЗ НОВИЈЕ ИСТОРИЈЕ И АРХИТЕКТОНСКИХ ОБЈЕКАТА И ЦЕЛИНА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА ВРАЊА

доц. др Милош Ђорђевић,
доц. др Мирослав Пешић,
Филозофски факултет Универзитета у Нишу
СРПСКА НАРОДНА МИЛИЦИЈА НА АУСТРО-ТУРСКОЈ ГРАНИЦИ (1718-1739)

мср. Огњен Крешић, Балканолошки институт САНУ
ДВА ХУЏЕТА НИШКОГ КАДИЈЕ ИЗ XVIII ВЕКА. ПРИЛОГ ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКОЈ ИСТОРИЈИ ОСАМНАЕСТОВЕКОВНОГ НИША

проф. др Александар Фотић,
Филозофски факултет Универзитета у Београду
РАЗБОЈНИШТВО У ЈАШУЊСКОМ МАНАСТИРУ 1782. ГОДИНЕ

доц. др Небојша Шулетић,
Филозофски факултет Универзитета у Београду
ЈУЖНЕ ЕПАРХИЈЕ СРПСКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ У ДОБА ОСМАНСКЕ ВЛАДАВИНЕ

мср. Јелена Атанасовић,
Народни музеј Врање
ОБНОВА ЦРКВЕНОГ И КУЛТУРНОГ ЖИВОТА НА ТЕРИТОРИЈИ ЈУГА СРБИЈЕ ОД 1829. ДО 1878. ГОДИНЕ

проф. др Славиша Недељковић,
Филозофски факултет Универизтета у Нишу
КНЕЖЕВИНА СРБИЈА И АРБАНАСИ 1856-1876.

др Вукашин Антић,
мср. Видан Богдановић,
Српско лекарско друштво (СЛД)
НАРОДНА ВОЈСКА, ВОЈНИ САНИТЕТ, ВРАЊЕ
И ВРАЊАНЦИ У ВРЕМЕ СРПСКО-ТУРСКИХ РАТОВА

Дарко Жарић,
Народни музеј Топлице – Прокупље
ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД ТУРАКА 1877/78. ГОДИНЕ
И НАСЕЉАВАЊЕ СРБА НА ПОДРУЧЈУ ТОПЛИЦЕ

доц. др Александар Ђорђевић,
Правни факултет Универзитета у Нишу
ПОЛОЖАЈ НОВООСЛОБОЂЕНИХ КРАЈЕВА ПО ОДРЕДБАМА САНСТЕФАНСКОГ УГОВОРА О МИРУ И БЕРЛИНСКОГ КОНГРЕСА

проф. др Данијела Здравковић,
Педагошки факултет у Врању
ЈУЖНИ СРПСКИ КРАЈЕВИ У XIX И XX ВЕКУ:
ЕТНО-СОЦИОКУЛТУРНИ АСПЕКТ ПОРОДИЧНЕ ДИНАМИКЕ

мср. Сена Михаиловић,
Институт за српску културу Приштина/ Лепосавић
СЛИКА МЕТОХИЈЕ У ДЕЛУ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА

Верољуб Трајковић,
Народни музеј Лесковац
ЈАШУЊСКИ МАНАСТИР ВАВЕДЕЊЕ ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ У ГОЛЕМОЈ ЊИВИ

Дискусија

15:00-15:30 ч. Пауза за ручак

15:30 ч. ДРУГА СЕСИЈА
Модератори: доц. др Александар Ђорђевић,
Ивана Груден Милентијевић

проф. др Владан Виријевић,
Филозофски факултет Универзитета
у Приштини/ Косовској Митровици
САВАТИЈЕ МИЛОШЕВИЋ – СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ ЧЕТНИЧКОГ ВОЈВОДЕ С КРАЈА 19. И ПОЧЕТКОМ 20. ВЕКА

др Дејан Антић,
Филозофски факултет Универзитета у Нишу
РЕВОЛУЦИОНАРНИ КОМИТЕТИ БМОРО/ТМОРО И ВМОК У БОРБИ ЗА МАЋЕДОНИЈУ (1893-1902)

др Урош Шешум,
Филозофски факултет Универзтета у Београду
ЕТНИЧКА И ПОПУЛАЦИОНА СЛИКА ПРЕШЕВСКЕ КАЗЕ 1903-1912.

доц. др Саша Станојевић,
Филозофски факултет Универзитета
у Приштини/Косовској Митровици
ИТАЛИЈА И СТВАРАЊЕ БАЛКАНСКОГ САВЕЗА

доц. др Дејан Дашић,
Академија за пословну економију – Чачак
ГВОЗДЕНИ ПУК КАО БРЕНД ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Мира Ниношевић,
Народни музеј Лесковац
ЛЕСКОВАЧКА РЕЗЕРВНА ВОЈНА БОЛНИЦА 1914/1915. ГОДИНЕ

Александар Динчић, историчар, Ниш
ПРВИ ПЕШАДИЈСКИ (ВРАЊСКИ) ПУК I ПОЗИВА „КЊАЗ МИЛОШ“ У БИЦИ НА ДРИНИ 1914. ГОДИНЕ

др Иван Ристић, Крушевац
„НОВОПРИСАЈЕДИЊЕНЕ ОБЛАСТИ“ ИЛИ „ЗАПАДНЕ ПОКРАЈИНЕ“? ИСТОРИЈСКЕ, ЕТНОЛОШКО-ЛИНГВИСТИЧКЕ, СТРАТЕГИЈСКЕ И ПОЛИТИЧКЕ ОСНОВЕ СРПСКО-БУГАРСКОГ СПОРА ОКО ЦАРИБРОДСКЕ И БОСИЛЕГРАДСКЕ ОБЛАСТИ И ЊИХОВ ПОЛОЖАЈ У КРАЉЕВИНИ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

др Иван Бецић,
Институт за српску културу Приштина/ Лепосавић
НОВЧАНИ ЗАВОДИ У БУЈАНОВЦУ
ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

мср. Слађана Здравковић,
Институт за европске студије Београд
ОБЕШТЕЋЕЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ИСЕЉЕНИКА
ИЗ ТУРСКЕ – ПРИМЕР ВАРДАРСКЕ БАНОВИНЕ (1929-1941)

др Срђан Словић,
Институт за српску културу Приштина/ Лепосавић
КОСОВО И МЕТОХИЈА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА:
БЕЗБЕДНОСНИ, ЕТНИЧКИ И ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ

Дискусија

Пауза (17:30-17:45)

17:45 ч. ТРЕЋА СЕСИЈА
Модератори: доц. др Саша Станојевић, мср. Слађана Здравковић

др Срђан Цветковић,
Институт за савремену историју – Београд
КЊИГЕ И СПИСКОВИ СТРЕЉАНИХ 1944. – ЛИКВИДАЦИЈЕ ОЗНЕ НА ЈУГУ СРБИЈЕ

Ивана Груден Милентијевић,
Народни музеј Ниш
ИНТЕРНИРЦИ НИШКОГ КОНЦЕНТРАЦИОНОГ ЛОГОРА У НАЦИСТИЧКИМ ЛОГОРИМА ЕВРОПЕ

мср. Немања Девић, Београд
РИТАМ СМРТИ У ВРАЊУ 1941–1944: ПРОБЛЕМИ ИСТРАЖИВАЊА И КВАНТИФИКАЦИЈА ЖРТАВА РАТА

др Драгомир Бонџић,
Институт за савремену историју – Београд
ОПИСМЕЊАВАЊЕ СТАНОВНИШТВА У ВРАЊСКОМ ОКРУГУ 1945-1950

др Слободан Селинић,
Институт за новију историју – Београд
ПРОШЛОСТ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ НА СТРАНИЦАМА ЧАСОПИСА ТОКОВИ ИСТОРИЈЕ

Небојша Озимић, Народни музеј Ниш
ОДБОРИ ЦРВЕНОГ КРСТА ГРАДОВА ЈУЖНЕ СРБИЈЕ У РАТНИМ ДЕЈСТВИМА (1878-1999)

др Тања Русимовић,
Гимназија „Бора Станковић“ Врање
ДИЈАЛЕКТИЗМИ У СТВАРАЛАШТВУ БОРЕ СТАНКОВИЋА И „БЕОГРАДСКИ СТИЛ“

мср. Ненад Радуловић, Краљево
ИСТРАЖИВАЊА ЈУСТИНИЈАНА ПРИМЕ У РАДОВИМА ВЛАДИСЛАВА ПОПОВИЋА

др Предраг Јашовић,
Висока школа за васпитаче струковних студија – Алексинац
УТИЦАЈ ЈУЖНОСРБИЈАНСКИХ НАУЧНИКА НА ФОРМИРАЊЕ НАУЧНЕ ПАРАДИГМЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ

Небојша Дојчиновић, Сурдулица
ЕМИГРАНТСКИ ЧАСОПИС ,,ИСКРА“ И ОКУПАЦИЈА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ 1999. ГОДИНЕ

Дискусија

19: 30 ч. Затварање научног скупа

20:30 ч. Свечана вечера

СУБОТА,
09. ДЕЦЕМБАР 2017. ГОДИНЕ

11:00 ч. Обилазак Града Врања и организована посета манастиру Свети Прохор Пчињски.

Др Дејан АНТИЋ,
Филозофски факултет Универзитета у Нишу

РЕВОЛУЦИОНАРНИ КОМИТЕТИ БМОРО/ТМОРО И ВМОК У БОРБИ ЗА МАЋЕДОНИЈУ (1893-1902)

Сажетак: Иако су пропагандни рад на тлу Јужне Старе Србије и Маћедоније на културно-просветном и црквеном плану Бугари започели неколико деценија пре српске кампање, њихова настојања да се православном становништву у југоисточном делу Косовског, Битољском и Солунском вилајету наметне бугарски национални идентитет нису дала очекиване резултате. Увидевши да се у процесу асимилације словенског живља у Маћедонији не могу ослањати искључиво на механизме егзархијске црквено-просветне пропаганде, бугарски национални делатници се крајем XIX века опредељују за примену револуционарних метода борбе. Један број егзархијски ученика у Солуну 1893. године формира Бугарски Македонско-Одрински револуционарни комитет (БМОРК), а само две године касније под утицајем бугарског двора у Софији је образован и Врховни македонско-одрински комитет (ВМОК) као спољашња организација. Предмет интересовања овог рада јесте настанак поменутих револуционарних организација и њихово деловање на тлу Маћедоније од оснивања до припрема за подизање Пиринског устанка 1902. године. Осим анализе подела и ривалстава које су владале међу унутрашњом и спољашњом организацијом у раду је пажња посвећена и односу централиста и врховиста према српском народу и српском питању у Османском царству.

Кључне речи: Маћедонија, Османско царство, БМОРО, револуционари, комитети.

Dejan ANTIĆ

REVOLUTIONARY COMMITTEES BMORO/TMORO AND THE VMOK IN THE STRUGGLE FOR MACEDONIA (1893-1902)

Abstract: Although Bulgarians began the propaganda work on the cultural-educational and church plan on the soil of Old South Serbia and Macedonia several decades before the Serbian campaign, their efforts to impose the Bulgarian national identity on the Orthodox citizens living in the south-eastern part of Kosovo, Bitola and Thessaloniki vilayet did not achieve expected results. Realizing that they cannot rely exclusively on the mechanisms of the exzarchian church-educational propaganda in the process of assimilation of the Slovene people in Macedonia, the Bulgarian national workmen were determined to use the revolutionary methods of struggle at the end of the nineteenth century. A number of Exarchian students formed the Bulgarian Macedonian-Adrianople Revolutionary Committee in Thessaloniki in 1893, and only two years later, under the influence of the Bulgarian court in Sofia, the Supreme Macedonian- Adrianople Committee was created as an external organization. The subject of this paper is the emergence of the aforementioned revolutionary organizations and their activities on the ground of the Republic of Macedonia starting from their founding up to the preparations for the Pirin uprising in 1902. Apart from the analysis of the division and rivalries that prevailed among the internal and external organizations, the attention was also paid to the attitude of centralists and superiors towards the Serbian people and the Serbian issue in the Ottoman Empire.

Key words: Macedonia, the Ottoman Empire, BMORK, revolutionaries, committees.

Др Вукашин АНТИЋ
Видан БОГДАНОВИЋ
Српско лекарско друштво (СЛД)

НАРОДНА ВОЈСКА, ВОЈНИ САНИТЕТ, ВРАЊЕ И ВРАЊАНЦИ У ВРЕМЕ СРПСКО-ТУРСКИХ РАТОВА

Сажетак: У време Првог српско-турскограта 1877, Народна војска претрпела је озбиљан пораз. Након Другог рата, одлукама Берлинског конгреса и знатним ревидирањем Санстефанског уговора, Србија је стекла потпуну независност. Због нагодбе и интереса великих сила, увећала се само за четири округа (Нишки, Пиротски, Топлички и Врањски), иако су њене трупе стигле до Грачанице на Косову.

Стање српског војног санитета, али и медицинске прилике у Србији, били су очајни. Министар војни наредио је главнокомандујућим официрима и дивизионарима да лечење рањеника у рату, поред школованих лекара,повереи "народним лекарима", надрилекарима – бабама и видарима.

У Врању, по ослобођењу, налазила су се два батаљона, преко 800 војника. Сместили су сепо приватним зградама, механама. Станови су били веома прљави, собе претрпане људством.

Размишљало се да се изван Врања, у пољу, подигну бараке у којима би боравило 1500-2000 војника.Од тога се одустало, "што је онда било тајна за оба Начелника санитета", а знали су Начелник врховног штаба и Командант шумадијског кора, "а о томе се говорило и у Врањској и у Нишкој чаршији, а то је: да вероватно Врања неће остати у Србији."

Две пољске војне болнице, Четврта и Шеста, "постројене су у Врањи". По свему судећи, примале су на лечење и цивилно становништво, с обзиром да је једини школовани лекар у Врању, пре ових догађаја, Грк др Атанас Кујас, напустио град, због ратних дејстава.

У Народну војску, добровољно се пријавило више стотина угледних Врањанаца, из патриотских побуда. Сагледавајући ствари у целини, али и на основу драматичних збивања у самом Врању, закључујемо, да се током Српско-турских ратова,Србија нашла у мрежи интересних сфера великих сила.

Кључне речи: Народна војска, војни санитет, српско-турски рат, војни пољске болнице, интересне сфере, Врање, Врањанци.

Vukašin ANTIĆ
Vidan BOGDANOVIĆ

MILITIA, MILITARY SANITATION, VRANJE AND PEOPLE FROM VRANJE AT THE TIME OF THE SERBIAN-TURKISH WARS

Abstract: At the time of the First Serbian-Turkish War in 1877, the Militia suffered a serious defeat. After the Second war, according to the decisions of the Berlin Congress and the significant revision of the San Stefano Treaty, Serbia gained complete independence. Due to the compromise and the interest of the great powers, it has augmented only in four districts (Niš, Pirot, Toplica and Vranje's disctrict), although its troops reached Gračanica in Kosovo.

The conditions of the Serbian military sanitation, as well as medical conditions in Serbia, were desperate. The military minister ordered the chief officers and divisions that the treatment of the wounded people during the war should be entrusted not only to trained doctors, but also to the "folk doctors", medicasters and grandmothers.

In Vranje, after the liberation, there were two battalions, with over 800 soldiers. They were settled in private buildings and taverns. The flats were very dirty, the rooms were overcrowded.

It was thought of setting up barracks outside Vranje, in the field, where 1500-2000 soldiers would be staying. This was withdrawn "which was the secret for both Chief Medical Officers", since the Chief of the Supreme Staff and the Commander of the Forestry Bark knew "and this was also talked about in Vranje and Niš's Čaršija, that: Vranjė probably would not stay in Serbia"

Two Polish military hospitals, the Fourth and Sixth, "are built in Vranje." It was very likely that they accepted the civilian population to receive the treatment, since the only trained doctor in Vranje, before these events, a Greek Dr. Atanas Kujas, left the city due to the war activities.

Hundreds of Vranje's prominent inhabitants volunteered in the Milita, from patriotic initiatives. Considering things as a whole, and based on the dramatic events in Vranje, we conclude that during the Serbian-Turkish wars, Serbia found itself in the network of interests of the great powers.

Key words: Militia, Military Sanitation, the Serbian-Turkish War, the Military Polish Hospital, interesting spheres, Vranje, people from Vranje.

Др Иван М. БЕЦИЋ, научни сарадник
Институт за српску културу Приштина/Лепосавић

НОВЧАНИ ЗАВОДИ У БУЈАНОВЦУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

Сажетак: Крајем XIX века у Краљевини Србији основан је велики број новчаних завода са акционарским капиталом. Број финансијских установа знатно је нарастао у време Царинског рата, да би Први светски рат прекинуо сваку банкарску делатност. Велике потребе за новчаним средствима које су становништво и привреда имали у првој деценији постојања Краљевине СХС резултовао је оснивањем локалних новчаних завода и у оним местима у којима до тада нису постојали. У појединим варошима приватни новчани заводи основани су релативно касно, половином двадесетих година XX века, када је инфлаторни период, изузетно повољан за рад банака већ био завршен и у тренуцима када су градска привреда и сељаштво западали у кризу. Земљорадници су постајали најбројнији комитенти ових новчаних завода, што је омогућило пласман новца по повољним каматним стопама. Експанзија приватног банкарства у новој држави прекинута је последицама Велике економске кризе, која је највише погодила управо земљораднике и која јеонемогућила пословање највећем броју приватних финансијских установа. Рад је настао првенствено на основу архивске грађе, а на основу приказаног могуће је остварити увид у рад паланачких новчаних завода, сагледати њихов значај за околину, проблеме са којима су се сусретали, као и њихову судбину, када је донетим законима држава морала да од пропасти спашава земљораднике као основни друштвени слој у Краљевини Југославији.

Кључне речи: Бујановчка трговачко-кредитна банка, Банка „Морава“, дивиденда, економска криза, закон о заштити земљорадника.

Ivan M. BECIĆ

MONETARY SERVICES IN BUJANOVAC BETWEEN TWO WORLD WARS

Abstract: At the end of the nineteenth century, a large number of money services with share capital were established in the Kingdom of Serbia. The number of financial institutions has considerably grown during the Customs war, and the First World War would later stop any banking activity. The great need for monetary resources that the population and the economy had during the first decade of the existence of the Kingdom of SHS resulted in the establishment of local money institutions even in those places where they had not existed until then. In some towns, private monetary services were established relatively late, by the middle of 1920s, when the inflationary period, extremely favorable for the bank businesses, has already finisheded even in times when the city economy and peasantry fell into crisis. Farmers became the most numerous clients of these monetary institutions, which allowed money placement at favorable interest rates. The expansion of private banking in the new state has been interrupted by the consequences of the big economic crisis, which has mostly hit farmers and has made it impossible for the majority of private financial institutions to operate. The work is primarily based on archive material, and it is possible to gain insight into the work of the monetary services, to examine their significance for the environment, the problems they encountered, and their fate, when the laws of the state had to be passed in order to save farmers, the basic social class in the Kingdom of Yugoslavia, from the downfall. All this can be concluded on the basis of the facts presented in this work.

Key words: Bujanovac Trade and Credit Bank, Bank "Morava", dividend, economic crisis, law on farmers' protection.

Др Драгомир БОНЏИЋ, виши научни сарадник
Институт за савремену историју
Београд

ОПИСМЕЊАВАЊЕ СТАНОВНИШТВА У ВРАЊСКОМ ОКРУГУ 1945-1950

Сажетак: У раду се представљају подаци о неписмености становништва Врањског округа и напори државних просветних органа, агитпропа Комунистичке партије и масовних организација да описмене што већи број становника током првих година после Другог светског рата. Полази се од чињенице да се радило о простору са изузетно лошим наслеђеним културно просветним стањем и високом стопом неписмености: према подацима пописа 1948. у самом граду Врању је било 21,9% неписмених становника, а бујановачки срез је са 59,8% неписмених био у самом врху по неписмености становништва на простору републике Србије и целе Југославије; неписменост је била нарочито изражена међу женским становништвом. Посебна пажња је посвећена аналфабетским течајевима као основном виду кампањског описмењавања у првим послератним годинама, као и раду основних школа, напорима учитељског кадра, али и утицају комунистичке политике и идеологије на процес описмењавања и просвећивања народа уопште. Анализирани су општи планови просветних органа у раду на ликвидацији неписмености, а потом конкретни проблеми и резултати на самом терену Врања и околине. Рад се заснива на архивским изворима, статистичким подацима, локалној штампи и релевантној литератури.

Кључне речи: Врање, Врањски округ, неписменост, описмењавање, аналфабетски течајеви, школе

Dragomir BONDŽIĆ

THE LITERATION OF POPULATION IN VRANJE DISTRICT 1945-1950

Abstract: The work presents data on the illiteracy of the population in Vranje district and the efforts of the state educational authorities, the agitprop of the Communist Party and mass organizations to literate as many people as possible during the first years after the Second World War. It starts from the fact that it was a place with extremely poor situation concerning the inherited cultural educatio and a high level of illiteracy: according to the census data in 1948, there were 21.9% of illiterate inhabitants in Vranje itself, while the Bujanovac region with 59.8% illiterate people was at the very top of the illiterate population in the territory of the republic of Serbia and whole Yugoslavia; Illiteracy was particularly noticeable among the female population.

Special attention was paid to illiterate courses as the basic form of campaign literation in the first post-war years, as well as the work of primary schools, teachers' efforts, and the influence of communist politics and ideology on the process of literation and enlightenment of the people in general. The general plans of educational authorities about the work on the liquidation of illiteracy, and then concrete problems and results in Vranje and the environment, were analyzed. The work is based on archival sources, statistical data, local press and relevant literature.

Key words: Vranje, Vranje district, illiteracy, literacy, illiterate courses, schools.

Проф. др Владан ВИРИЈЕВИЋ
Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у КосовскојМитровици

САВАТИЈЕ МИЛОШЕВИЋ – СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ ЧЕТНИЧКОГ ВОЈВОДЕ С КРАЈА 19. И ПОЧЕТКОМ 20. ВЕКА

Сажетак: Иако припада плејади најистакнутијих четовођа, војвода и других првака четничког покрета с краја 19. и почетком 20. века, личност и дело Саватија Милошевића, борца за ослобођење српског народа од вишевековне власти Турака Османлија, у српској историографској литератури нису значајније истраживачки опсервирани. Заклети антиобреновићевац у младости, због убиства среског начелника у Рашки 14. новембра 1897. године, од стране власти оглашен за одметника, емигрантске дане проводио је у Црној Гори и на терену Новопазарског санџака, Метохије и Косова, где је успоставио бројна познанства и пријатељства са тамошњим локалним арбанашким првацима Мула Зеком из Пећи и Исом Бољетинцем из околине Косовске Митровице. Немирног, бунтовничког и конспиративног духа и изразите одважности, надахнут патриотизмом, амнестиран након Мајског преврата 1903. године, као службеник („дијуриста“) конзулата Краљевине Србије у Битољу, под лажним именом „Сава Милићевић“, био је један од организатора четничке акције на просторима Косова и Метохије и Македоније („Старе“ и „Јужне“ Србије). Посебно се истакао у бици на Челопеку 1905. године, најзначајнијом победом српских четника над османлијским аскерима и арбанашким башибозуком. Погинуо је 25. маја 1905. године у Великој Хочи код Ораховца, приликом покушаја да се, скупа са Лазарем Кујунџићем и још петорицом четника, пребаци из централне Србије према области Пореча у Македонији.

Кључне речи: Саватије Милошевић, Павлица, Рашка, четнички покрет, Стара Србија, Јужна Србија, Велика Хоча.

Vladan VIRIJEVIĆ

SAVATIJE MILOŠEVIĆ - SKETCH FOR THE PORTRAIT OF THE CHETNIK DUKES AT THE END OF THE 19TH AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Abstract: Although he belongs to the pleiad of the most prominent troop leaders, dukes and other champions of the Chetnik movement from the late 19th and early 20th century, the personality and work of Savatije Milošević, the fighter for the liberation of the Serbian people from a few centuries long Turks Ottoman rule, are not significantly observed in the Serbian historiography. The swearing anti-Obrenović in his youth, due to the murder of a chief of the county in Raška on November 14, 1897, he was proclaimed renegade by authorities and he spent his emigrant days in Montenegro and in Novi Pazar's Sandjak, Metohija and Kosovo, where he established numerous acquaintances and friendships with local Arbanasi leaders such as Mula Zek from Peć and Iso Boljetin from the area of Kosovska Mitrovica. Restless, rebellious and conspiratorial spirit and a person of great boldness, inspired by patriotism, he was amnestied after the May's overthrow in 1903, as an official servant ("dijurist") of the Serbian Consulate in Bitola, under the false name "Sava Milićević", and he was one of the organizers of the Chetniks' actions in the territories of Kosovo and Metohija and Macedonia ("Old" and "Southern" Serbia). He was especially prominent in the Battle of Čelopek in 1905, the most significant victory of the Serbian Chetniks over the Ottoman militia and the Arbanasi bašibozuk. He died on May 25, 1905, in Velika Hoča, near Orahovac, while trying to transfer himself, together with Lazar Kujundžić and five other Chetniks, from central Serbia to the area of Poreč in Macedonia.

Key words: Savatije Milošević, Pavlica, Raška, Chetnik Movement, Old Serbia, Southern Serbia, Velika Hoča.

Др Елена ГАВРИЛОВНА КОСТРИКОВА
Институт руске историје РАН, Москва– Руска Федерација

АЛБАНСКИ ПРОЈЕКАТ: ПОГЛЕД ИЗ РУСИЈЕ 1912. ГОДИНЕ

Сажетак: Први Балкански рат је изазвао велико интересовање у руском друштву. Сјајан успех Балканске уније инспирисао је вође словенске идеје у Русији. У исто време у руској штампи изражена је забринутост да Лондонски конференција амбасадора великих сила, на којој се разговарало о прекиду рата, може постати понављање Берлинског конгреса. Узнемирујућа предвиђања су се остварила. На првом састанку на наговор Аустроугарске и Италије донета је одлука о стварању аутономне Албаније под врховном влашћу султана и под контролом великих сила.

Са стварањем Албаније Србија је лишена излаза на Јадранско море, који је био од виталног значаја за нормалан економски развој земље. Србија се надала да ће добити луку Драч, али су у Бечу категорички изјавили да неће дозволити Србима да се афирмишу на Јадрану. Албанска држава је својим формирањем требало да постане упориште аустријског утицаја на Балкану. Ови планови су директно утицали на интересе Русије, која се супростављала плановима Аустроугарске и радила на јачању Србије. Руска влада је подржала српске захтеве. На страни Срба биле су практично све политичке снаге у Русији.

Међународни сукоб достигао је опасне размере. Поново, као и 1909. године, Европа је била на ивици рата. Руска дипломатија је разумевши сву опасност, делимично и због тога што није била сасвим сигурна у подршку својих савезника из Антанте, била приморана да попусти. Одлука о стварању аутономне Албаније је донета. Србија је морала да се повинује вољи великих сила. Такав исход дипломатске битке заштитници Словена у Русији доживели су као тежак пораз. Многи су предвиђали да ће ова одлука сила у будућности довести до веома озбиљних последица.

Кључне речи: Први балкански рат, Русија, Србија, албанска држава, Аустроугарска.

Elena GAVRILOVNA KOSTRIKOVA

ALBANIAN PROJECT: THE RUSSIAN VIEW IN 1912

Abstract: The first Balkan War has caused great interest of Russian society. The great success of the Balkan Union inspired the leaders of the Slovene idea in Russia. At the same time, the Russian press has expressed concern that the London Conference of the Ambassador of the Great Powers, on which the end of the war had been discussed, could become a repetition of the Berlin Congress. Disturbing predictions have come true. At the first meeting, which was called due tothe urging of Austro-Hungary and Italy, a decision to create an autonomous Albania, under the supreme power of the sultan and under the control of great powers, was made.

With the creation of Albania, Serbia was deprived of the access to the Adriatic Sea, which was vital for the normal economic development of the country. Serbia hoped to get the port of Durres, but it was categorically stated in Vienna that it would not be allowed to Serbs to affirm themselves on the Adriatic. The Albanian state, by its formation, was supposed to become the stonghold of Austrian influence in the Balkans. These plans directly influenced the interests of Russia, which opposed Austro-Hungarian plans and worked on Serbia's strengthening. The Russian government supported Serbian demands. Practically, all political forces in Russia were on the side of the Serbs.

The international conflict has reached dangerous proportions. Again, as in 1909, Europe was at the edge of war. Since Russian diplomacy understood this danger, partly because it was not completely sure of the support of its allies from Entente, Russia was forced to give up. The decision to create an autonomous Albania was made. Serbia had to comply with the will of the great powers. Such an outcome of the diplomatic battle was experienced as a serious defeat for Slovene patrons in Russia. Many predicted that this decision of Great Powers would lead to very serious consequences in the future.

Key words: The First Balkan War, Russia, Serbia, Albanian state, Austro-Hungary.

Ивана ГРУДЕН МИЛЕНТИЈЕВИЋ
Народни музеј Ниш

ИНТЕРНИРЦИ НИШКОГ КОНЦЕНТРАЦИОНОГ ЛОГОРА У НАЦИСТИЧКИМ ЛОГОРИМА ЕВРОПЕ

Сажетак: Немачки концентрациони логор на Црвеном Крсту, данас познатији као Меморијални комплекс "12. Фебруар" постојао је од септембра 1941. до 14. септембра 1944. године, кад је званично расформиран. Према извештају Комисије за утврђивање ратне штете, кроз концентрациони логор у Нишу је за време рата прошло преко 30.000 људи.

Пошто је Немачка ангажовала сав људски потенцијал на фронтовима, била јој је потребна радна снага за рад у фабрикама и за изградњу нових војних објеката. Војно-управни командант Србије, Бадер, издаје проглас марта 1942. године у коме сугерише да се лица која нису у логор доведена из борбе, они који су се сами предали или су у логор доведени под сумњом да су помагали покрет отпора после саслушања могу упутити у немачке интерне области на принудни рад. Од ове објаве, до последњег интернирања крајем августа 1944.године, на принудни рад у немачке интересне области, из нишког концентрационог логора интернирано је око 4200 људи.

У раду ће поред логора у Норвешкој и Маутхаузена, где је свакако било највише интернираца из нишког логора, бити обрађени и логори у Француској, Немачкој, Грчкој и Бугарској, где је такође било заточеника са подручја фелдкомандатуре 809.

Кључне речи: Нацистички логори, Други светски рат, интернације, жртве

Ivana GRUDEN MILENTIJEVIĆ

THE INTERNEERS OF THE NIS CONCENTRATION CAMP IN NAZI CONCENTRATION CAMPS IN EUROPE

Abstract: The German concentration camp on Red Cross, today known as the Memorial Complex "12th February", existed from September 1941 to September 14, 1944, when it was officially disbanded. According to there port of the Commission in charge of the war damage estimate, the camp housed morethan 30000 people.

Since Germany engaged all human potential on the fronts, it needed workforce to work in factories and to build new military facilities. The military-administrative commander of Serbia, Bader, issued a proclamation in March 1942, suggesting that persons who were not in the camp were brought out of the fight, those who surrendered themselves or were brought into the camp on suspicion of assisting the resistance movement after the hearing in the German interior areas for forced labor. From this publication, until the last internistation in late August 1944, for the forced labor in the German interest area, from the Nis concentration camp, about 4200 people were interned.

In addition to camps in Norway and Mauthausen, where there was certainly the highest number of internees from the Nis camp, the camps in France, Germany, Greece and Bulgaria, where there were also detainees from the field of feldkomandature 809, will be processed.

Keywords: Naci concentration camps, II World war, interneers, victims.

Доц. др Дејан ДАШИЋ
Академија за пословну економију
Чачак

ГВОЗДЕНИ ПУК КАО БРЕНД ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Сажетак: Стварањем заједничке државе 1918. године. војска Србије изгубила је свој идентитет. Без обзира што је то бренд који увек изазива позитивне емоције,настао из народа, услед неадекватног вођења, одржавања и запостављања због историјских, политичких а веома често и финансијских момената, изгубио је свој имиџ. Да би се преокренула судбина брендова у нестајању, потребно је да се „врате својим коренима“ и да поврате изгубљене изворне вредности. У изградњи имица, изградњи идентитета и повратку старих изворних вредности, велики допринос свакако може дати легендарни „Гвоздени пук", једна од најелитнијих и најспособнијих јединица српске војске. Узевши у обзир велики утицај телевизије, интернета, друштвених мрежа и филмова на стварање ставова и уопште мишљења о Првом светском рату на млађе популације, доживљај једног херојског времена и бесмртних момака из Топличког краја, један је од могућих начина ребрендирања војске Србије.

Кључне речи: Гвоздени пук, ребрендирање, имиџ, војска Србије, Србија

Dejan DAŠIĆ

IRON REGIMENT AS A BREND OF SERBIAN ARMY

Abstract: By creating a joint state in 1918, the Serbian army lost its identity. Although it was a brand that always caused positive emotions, created by people, it has lost its image due to inadequate management, maintenance and neglect because of historical, political and very often financial moments. In order to reverse the fate of disappearing brands, it was necessary to "return to their roots" and to recover the lost original values. Everybody can certainly make a great contribution to the building of the image, identity and the returning to old original values of the legendary "Iron Regiment", one of the most elite and capable units of the Serbian army. Taking into account the great influence of television, the Internet, social networks and films on the creation of attitudes and opinions about the First World War on the younger population, the experience of a heroic time and immortal boys from Toplica region, is one of the possible ways of rebranding the Serbian army.

Key words: Iron regiment, rebranding, image, Serbian army, Serbia.

Проф. др Сунчица ДЕНИЋ
Педагошки факултет у Врању
Универзитет у Нишу

ЈУЖНА СТАРА СРБИЈА ЈОВАНА ХАЏИ ВАСИЉЕВИЋА – СЛИКА БОГАТОГ ДУХОВНОГ СТВАРАЛАШТВА

Сажетак: Врањанац, Јован Хаџи Васиљевић (1866-1948), историчар, етнограф, културолог, филозоф и публициста, дао је немерљив допринос у изучавању *јужне старе Србије.* У неколико публикација монографског типа (кумановска, прешевска и скопска област), Хаџи Васиљевић је дао слику свеукупног друштвеног, политичког, историјског, географског и културолошког стања у *јужној старој Србији.* Сам термин (одредница) *Јужна Стара Србија* садржи области у којима је, по Хаџи Васиљевићу, било „језгро Краљевине Србије“.

Веома су значајни прилози о говору, са свим специфичностима које ова шира област има, где је део текстова-прича обележен аутентичним особинама, са полугласницима и акцентом. Уз то, битан део у овим прилозима је из народног стваралаштва: песме, епске и лирске, приче, предања и легенде, као што има и прилога у којима су описани разни обреди, праћени песмама, игром и одређеним ритуалима.

Могло би се рећи да је Јован Хаџи Васиљевић са различитих углова дао најјединственију и најобједињенију слику овога поднебља с краја 19. и почетком 20. века, из чијих се рукописа и књига могу направити појединачне монографске публикације, као и зборници и антологије народног стваралаштва, што представља драгоцену слику духовног богатства становништва овог краја.

Кључне речи: Јован Хаџи Васиљевић, јужна стара Србија, културолошко стање, народно стваралаштво.

Sunčica Denić

OLD SOUTHERN SERBIA BY JOVAN HADŽI VASILJEVIĆ – A PICTURE OF RICH SPIRITUAL CREATIVITY

Abstract: Jovan Hadži Vasiljević from Vranje (1866-1948), a historian, an ethnographer, a culturist, a philosopher and a publicist, gave an immesurable contribution to the study of southern Serbia. In several monographs (Kumanovo, Preševo and Skopje region), Hadži Vasiljević gave a picture of the overall social, political, historical, geographic and cultural situation in Old South Serbia. The term Old South Serbia includes the areas which were "the core of the Kingdom of Serbia" according to Hadži Vasiljević.

There are very important attachments about the language, with all the specifics that this wide area has, where some parts of the text-stories is characterized by authentic features, with semivowels and accent. Additionally, the essence of these attachments is from folk creativity: poems, epic and lyrical, tales, sermons, and legends, as well as attachments featuring various ceremonies, accompanied by poems, plays and certain rituals.

It could be said that Jovan Hadži Vasiljević gave the most unique and unified picture of this period from the end of the 19th and the beginning of the 20th century from different angles and his manuscripts and books can be used in making individual monographic publications, as well as collections and anthologies of folk creativity which represents a precious picture of the spiritual wealth of the people of this region.

Key words: Jovan Hadži Vasiljević, Old South Serbia, cultural situation, folk creativity.

мср. Немања ДЕВИЋ, историчар
Београд

РИТАМ СМРТИ У ВРАЊУ 1941–1944: ПРОБЛЕМИ ИСТРАЖИВАЊА И КВАНТИФИКАЦИЈА ЖРТАВА РАТА

Сажетак: Ни седамдесет година након окончања Другог светског рата, у Србији није извршен потпун и прецизан попис жртава из периода 1941–1945. Досадашњи пописи били су селективни и редуковани само на једну, победничку страну у грађанском рату, али су и они били непотпуни. Грађански рат оставио је дубоке последице и подељеност у друштву која је још увек видљива. Стога, хватање у коштац са овим проблемом и истраживања заснована на провереним научним методима, представљају и данас вишеструко важан задатак, колико за истраживаче, толико и за друштво у целини. Овај рад најпре има за циљ да представи методолошке поставке за истраживање жртава рата у локалним срединама, да увид у досадашња искуства у истраживања у локалним срединама у Србији, а напослетку и изнесе закључке о квантификацији и структури жртава у врањском крају. Анализираћемо попис жртава рата из 1964. за општину Врање, који ће бити допуњен и укрштен са подацима из Црквених књига умрлих са тог подручја и другим доступним историјским изворима и релевантном литературом. У фокусу овог истраживања биће и анализа структуре жртава революционарног терора на југу Србије, са посебним освртом на недавно откривену Књигу стрељаних за Врање и околину. Покушаћемо да утврдимо и "ритам смрти", смртност грађана Врања по ратним годинама, као и њихову структуру према пребивалишту, занимању и старости жртава, те да укажемо и на проблеме који прате оваква истраживања.

Кључне речи: Јужна Србија, Врање, грађански рат 1941-1945, жртве рата, револуционарни терор

Nemanja DEVIĆ

THE RHYTHM OF DEATH IN VRANJE 1941-1944: RESEARCH PROBLEMS AND THE QUANTIFICATION OF WAR VICTIMS

Abstract: Not even seventy years after the end of the Second World War was the complete and precise list of war victims made for the period of 1941-1945 in Serbia. The lists, so far, have been selective and reduced to only one, victorious side in the civil war, and also incomplete. The civil war left profound aftermath and discord in the society, which can be still seen, even nowadays. Therefore, struggling with this problem and the research based on the trustworthy scientific methods, represent, even today, variously important task, not only for the researches but for a complete society as well. This paper has its primary aim to present methodological frameworks for the research of the war victims at local surroundings, to give an insight into the experience so far, concerning the research at local surroundings in Serbia, and finally to disclose some conclusions about the quantification and structure of the victims from Vranje area. We are going to analyze the list of the victims from 1964 for the municipality of Vranje, which is going to be supplemented and crossed with the data from the Church books of the dead from that area and with other available historical sources and relevant literature. The focus of this research will be the analysis of the structure of the victims of the revolutionary terror at the south of Serbia, with the special review of the Book of the shot people from Vranje and the surrounding area, which has been discovered recently. Also, we will try to determine "the rhythm of death", the mortality of Vranje citizens during the war years, as well as their structure according to their residence, profession and the age of victims, and to point out some of the problems which follow these kind of studies.

Key words: Southern Serbia, Vranje, civil war 1941-1945, war victims, revolutionary terror.

Александар ДИНЧИЋ, историчар
Ниш

ПРВИ ПЕШАДИЈСКИ (ВРАЊСКИ) ПУК I ПОЗИВА „КЊАЗ МИЛОШ“ У БИЦИ НА ДРИНИ 1914. ГОДИНЕ

Сажетак: Први пешадијски (врањски) пук „Књаз Милош“ је за време Првог светског рата као и у балканским ратовима (1912-1913) припадао Моравској дивизији I позива и регрутовао људство са подручја Врањског округа. Након победоносне Церске битке у августу 1914. године, где је велику улогу у тријумфу српске војске одиграо на планини Иверак, уследила је нова аустроугарска офанзива преко Дрине и још једна исцрпљујућа битка која је са мањим прекидима трајала два месеца. У тој истој бици пук је ушао ослабљен услед губитака за које је требало времена да би се надокнадили.

Аустроугарски војници су након преласка преко Дрине главни правац напада усмерили на Моравску дивизију I позива. Сама битка је почела врло лоше по српске војнике након што су добијени извештаји о војничкој катастрофи приликом преласка преко Саве и погибије добровољачке чете у Босни. Победа руске војске код Лавова је успела да поврати самопоуздање код српских војника.

Рад је покушај да се преко доступне војне грађе и објављене литературе реконструише учешће пука у сложеној бици на Дрини, најпре на одбрани границе у првој недељи септембра, затим у борбама на Дринским пододсецима (до краја октобра) и коначног повлачења на нове положаје у припреми нове и још више исрпљујуће – Колубарске битке.

Кључне речи: Дрина, Моравска дивизија, пук, батаљон, Аустроугари.

Aleksandar DINČIĆ

THE FIRST INFANTRY (VRANJE) REGIMENT "KNJAZ MILOŠ" IN THE BATTLE ON THE DRINA IN 1914

Abstract: The first infantry (Vranje) regiment "Knjaz Miloš" belonged to theI Morava infantry Division in the First World War as well as during the Balkan Wars (1912-1913) and it used to call and recruit people from the area of the Vranje district. The victory in the Battle of Cer in August 1914, where the 1st Infantry Regiment "Knjaz Miloš", on the Iverak Mountain, played a major role in the triumph of the Serbian army was followed by the new Austro-Hungarian offensive over the Drina and one more exhausting battle that lasted for two months with smaller interruptions. Due to the loss which needed time to recover, the weakened regiment entered into that same battle.

After crossing the Drina River, the Austro-Hungarian soldiers focused on the I Morava infantry Division. The battle itself started very badly for Serbian soldiers after they got the reports of a military catastrophe while crossing the Sava River and the deaths of a volunteer troop in Bosnia. The victory of the Russian army near Lavov managed to recover the confidence of the Serbian soldiers.

This work is a trial to reconstruct the participation of the troops in the complex battle on the Drina through the available military material and the published literature, primarily about the defense of the border in the first week of September, then in the battles on the Drina sub-sections (by the end of October) and the final withdrawal to new positions for the preparation of a new and even more exhausting battle – The Battle of Kolubara.

Key words: Drina, Morava division, regiment, battalion, Austro-Hungarians.

Небојша ДОЈЧИНОВИЋ, историчар
Сурдулица

ЕМИГРАНТСКИ ЧАСОПИС „ИСКРА“ И ОКУПАЦИЈА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ 1999. ГОДИНЕ

(АНАЛИЗА УЗРОКА И ПОСЛЕДИЦА НАТО БОМБАРДОВАЊА СРБИЈЕ У МЕСЕЧНИКУ „ИСКРА“ ИЗ БИРМИНГЕНА (ЕНГЛЕСКА) 1999 - 2000. ГОДИНЕ)

Сажетак: Часопис „Искра“ је издавала емиграција у западној Европи која је избегла после Другог светског рата. Већином су писали и уређивали часопис припадници ЈНП „Збор“ чији је председник био Димитрије Љотић. После преласка Југославије у комунистичке руке дошло је до тога да су већина припадника овог покрета отишла у западну Европу и САД. Тамо су наставили да политички делују иако је на крају рата њихов председник трагично настрадао у саобраћајној несрећи код Илирске Бистрице (Словенија).

Часопис ,,Искру" су прво покренули у Минхену (СР Немачка). После тога часопис је наставио да излази у Бирмингену (Енглеска) до данашњег дана, под уредништвом Владимира Љотића сина Димитрија Љотића.

Како је косовки проблем почео да од 1998. год. поприма све већи значај ја сам покушао као историчар да анализирам њихове ставове, погледе и анализе и то од броја 1041 од фебруара 1998. год. па све до броја 1064 јануара 2000. године. У овом раду јасно је назначено да је унапред изрежиран сценарио како од косовских Албанаца направити жртве и убедити јавно мњење у свету да је потребно и силом односно ратом ослободити Албанце од српског терора и геноцида над њима. Епилог свега је да је споразумом у Куманову Косово и Метохија окупирано одстране НАТО снага како би се предао у руке Албанаца. Тако је Косово и Метохија које је 1912. године ослобођено од Турака после 500 година окупације на крају 20. века опет изгубљено не само кривицом других него на првом месту српском неспособношћу да Косово и Метохију задржи у границама Србије.

Кључне речи: Часопис ,,Искра“, Косово и Метохија, крај 20. века, САД, Србија.

Nebojša Dojčinović

EMIGRANT NEWSPAPER ISKRA AND THE OCCUPATION OF KOSOVO AND METOHIJA IN 1999. YEAR

(ANALYSIS OF THE CAUSES AND CONSEQUENCES OF THE NATO BOMBING OF SERBIA IN THE MONTHLY MAGAZINE "ISKRA" FROM BIRMINGHAM (ENGLAND) 1999-2000. YEAR)

Abstract: The Iskra magazine published an emigration in Western Europe that fled after the Second World War. Most of them were written and edited by the JNP Magazine "The Choir", whose president was Dimitrije Ljotic. that most members of this movement went to Western Europe and the United States. They continued to politically operate there, although at the end of the war, their president was tragically killed in a traffic accident near Ilirska Bistrica (Slovenia).

The Iskra magazine was first launched in Munich (SR Germany), after which the magazine continued to emerge in Birmingham (England) to this day, under the direction ofVladimir Ljotic, the son ofDimitrije Ljotić.

How did the Kosovar problem start to occur since 1998.year is gaining increasing importance, I tried as a historian to analyze their attitudes, views and analyzes from the number 1041 of February 1998.year until the number 1064 of January 2000.year In this paper, it is clearly indicated that a scenario was developed in advance to make victims of Kosovo Albanians and convince public opinion in the world that it is necessary to free Albanians from the terror and genocide against them by force or war.Epilog is that with the agreement in Kumanovo Kosovo and Metohija occupied by the NATO forces to hand over the Albanians. Thus, Kosovo and Metohija, which was liberated from the Turks in 1912.year after 500 years of occupation at the end of the 20th century, was again lost not only by the guilt of others, but primarily by Serbian inability to keep Kosovo and Metohija within the borders of Serbia.

Key words: Iskra magazine, Kosovo and Metohija, end of20th century, USA, Serbia.

Доц. др Александар ЂОРЂЕВИЋ
Правни факултет Универзитета у Нишу

ПОЛОЖАЈ НОВООСЛОБОЂЕНИХ КРАЈЕВА ПО ОДРЕДБАМА САНСТЕФАНСКОГ УГОВОРА О МИРУ И БЕРЛИНСКОГ КОНГРЕСА

Сажетак: Српско-турски ратови 1876-1878. године довели су до независности Кнежевине Србије. Велике међународне силе биле су сагласне са независношћу, али су различито посматрале положај новослобођених јужних српских крајева. Ослободилачки рат који је Србија водила уз помоћ Русије, није био довољан за жељено територијално проширење. Кнежевини Србији наметнут је дипломатски рат који је морала да води како би и формалноправно обезбедила оно што је већ стекла у ослободилачкој националној борби. Санстефанским миром Русија је покушала да створи Велику Бугарску, одузимајући Србији Пирот и Врање. Руска дипломатија, због сопствених националних и геостратешких интереса, окренула се против својих верних војних савезника. Крајњи циљ Русије био је заузимање Цариграда и контрола Босфора и Дарданелија. Србија је морала да тражи нове савезнике за остварење својих интереса. Енглеска и аустроугарска дипломатија су се категорично супротставиле одредбама Санстефанског уговора. Западним силама није одговарало стварање овакве бугарске државе на Балкану која би била под огромним утицајем Русије, те су издејствовале ревизију Санстефанског уговора, заказујући конгрес у Берлину. Кнежевина Србија није могла формално да учествује у раду Берлинског конгреса, али су кнез Милан и министар спољних послова Јован Ристић одиграли огромну дипломатску улогу у остваривању коначног циља – добијања независности и присаједињења новоослобођених јужних крајева у састав новостворене српске државе. Србија је тек после Берлинског конгреса добила међународно признање и четири нова округа: Нишки, Пиротски, Врањски и Топлички.

Ова два мировна уговора одсликавају различите интересе Русије, Аустроугарске, Немачке и Велике Британије. Интереси новостворене државе Србије били су делом сагласни, а делом оштро супротстављени интересима поменутих сила. Упоредна историјско-правна анализа текстова поменутих докумената има циљ да расветли

положај Кнежевине Србије према великим силама, као и њену политику и дипломатију поводом добијања независности и територијалног проширења.

Кључне речи: Санстефански уговор, Берлински конгрес, Кнежевина Србија, новоослобођени крајеви, српско-турски ратови, Русија, Аустроугарска.

Aleksandar ĐORĐEVIĆ

THE POSITION OF NEWLY LIBERATED REGIONS ACCORDING TO THE PEACE PROVISIONS OF THE TREATY OF SAN STEFANO AND BERLIN CONGRESS

Abstract: The Serbian-Turkish Wars from 1876 to 1878 led to the independence of the Principality of Serbia. Great international forces were in agreement with independence, but they differently observed the position of newly liberated southern Serbian regions. The liberation war that Serbia led with the Russian support was not sufficient for the desired territorial expansion. A diplomatic war was imposed on The Principality of Serbia, which Serbia had to lead in order to formally ensure what it had already achieved in the national liberation battles. Making the San Stefano peace, Russia tried to create Great Bulgaria, thus taking away Pirot and Vranje from Serbia. Russian diplomacy, due to its own national and geo-strategic interests, turned against its faithful military allies.

The ultimate goal of Russia was the takeover of Constantinople and the control of Bosphorus and Dardanelles. Serbia had to seek new allies to accomplish its interests. English and Austro-Hungarian diplomacy categorically opposed the provisions of the Preliminary Treaty of San Stefano. The creation of Bulgarian state in the Balkans, which would be under the enormous influence of Russia, did not correspond to the Western powers, and they made a revision of the Treaty of San Stefano, scheduling a congress in Berlin. The Principality of Serbia could not formally participate in the work of the Berlin Congress, but Prince Milan and the Minister of Foreign affairs Jovan Ristić played a huge diplomatic role in achieving the ultimate goal of gaining independence and consolidation of the newly liberated southern territories into the newly established Serbian state. Only after the Berlin Congress did Serbia receive international recognition and four new districts: Niš, Pirot, Vranje and Toplica.

These two peace treaties reflect the different interests of Russia, Austria-Hungary, Germany and the United Kingdom. The interests of the newly established Serbian state were partly in agreement, and partly sharply in contrast to the interests of the aforementioned powers. A comparative historical analysis of the texts of the above mentioned documents has

an aim to clarify the position of the Principality of Serbia in relation to the great powers, as well as its politics and diplomacy in the process of gaining its independence and territorial expansion.

Key words: The San Stefano Treaty, Berlin Congress, the Principality of Serbia, newly-liberated regions, the Serbian-Turkish wars, Russia, Austro-Hungary.

Доц. др Милош ЂОРЂЕВИЋ
Филозофски факултет Универзитета у Нишу

Доц. др Мирослав ПЕШИЋ
Филозофски факултет Универзитета у Нишу

СРПСКА НАРОДНА МИЛИЦИЈА НА АУСТРО-ТУРСКОЈ ГРАНИЦИ (1718-1739)

Сажетак: Крајем 17. и у 18. веку одиграле су се велике промене у Београдском пашалуку, значајне за разумевање околности које су довеле до избијања српског устанка 1804. године и борбе за обнову српске државности. Срби су као граничари у Бечу сматрани за важног чиниоца који доприноси политичкој стабилности монархије и њеном економском просперитету. Такав статус су задржали и хајдуци и хусари (коњаници) на новој граници чувајући територију новоосвојене провинције Краљевства Србије одмах након потписивања Пожаревачког мира (1718). Граница није представљала посебну територијалну јединицу, али су припадници организоване српске милиције, као сталне војне одбрамбене установе, имали посебан статус у односу на остало становништво у провинцији. Хајдуци који су остали у залеђу границе из Новог Пазара, са Косова и Метохије и осталих јужних крајева насељених Србима, прешли су на аустријску страну границе по потписивању Пожаревачког мира. Командни кадар чинили су српски оберкапетани Вук Исаковић, Станиша Марковић Млатишума и Коста Димитријевић, као и десет капетана распоређених у пограничним крајевима према Османском царству. Њима су биле подређене компаније сачињене од 150 хајдука и 50 хусара. Исцрпан извештај о стању српске милиције предао је Александар Виртембершки 1720. године Дворском ратном савету у Бечу, који се у великом делу односио на предлоге у циљу побољшања одбрамбених постројења (чардака и стражарница) на граници, стварању фортификацијског система, као и о обезбеђивању главних друмова и спречавању кријумчарења робе.

Кључне речи: Народна милиција, Аустрија, Беч, граница, граничари.

Miloš ĐORĐEVIĆ
Miroslav PEŠIĆ

SERBIAN NATIONAL POLICE AT THE AUSTRO-TURKEY BORDER (1718-1739)

Abstract: At the end of the 17th and during the 18th century, major changes in the pashalic of Belgrade played a significant role in understanding the circumstances that led to the outbreak of the Serbian uprising in 1804 and the struggle for the restoration of Serbian statehood. As border guards in Vienna, Serbs were regarded as an important factor contributing to the political stability of the monarchy and its economic prosperity. Such status was retained by the hajduks and hussars (horsemen) on the new border, guarding the territory of the newly established province of the Kingdom of Serbia immediately after the signing of the Požarevac peace (1718). The border did not constitute a separate territorial unit, but members of the organized Serbian police, as permanent military defense institutions, had a special status in relation to the rest of the population in the province. Hajduks from Novi Pazar, from Kosovo and Metohija and other southern areas inhabited by the Serbs, who remained in the hinterland of the border,moved to the Austrian side of the border after the signing of the Požarevac peace. The command cadre was composed of Serbian ober captain Vuk Isaković, Staniša Marković Mlatišuma and Kosta Dimitrijević, as well as ten captains deployed in the border regions towards the Ottoman Empire. Companies made up of 150 hajduks and 50 hussars were subordinated to them. An exhaustive report on the state of the Serbian militia was handed over to the Hungarian War Council in Vienna by Alexander Wirtemberški in 1720, which largely referred to proposals aimed at improving the defense facilities (barracks and guards) at the border, creating a fortification system, as well as securing the main roads and preventing the smuggling of goods.

Key words: National police, Austria, Vienna, border, border guards.

Дарко ЖАРИЋ
Народни музеј Топлице
Прокупље

ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД ТУРАКА 1877/78. ГОДИНЕ И НАСЕЉАВАЊЕ СРБА НА ПОДРУЧЈУ ТОПЛИЦЕ

Сажетак: У раду је на основу објављене литературе и дугогодишњег истраживања историчара на терену, приказана политика тадашње српске власти према тзв. „новоослобођеним пределима Србије“. Та политика након ослобођења, састојала се у систематском досељавању на напуштену територију Топлице, људи из Црне Горе, са тадашњих окупираних подручја у Херцеговини, са Косова, из Рашке области, Сјенице,са Власине, из Црне Траве и др. Анализирани су и донешени закони тадашње Скупштине Кнежевине Србије који су у знатној мери допринели масовнијем досељавању становништва. Такође објашњен је однос књаза а после краља Србије Милана Обреновића према политици досељавања. Дати су и познати пописи становништва и миграциони процеси током векова на овој територији.

Кључне речи: Прокупље, Куршумлија, Топлица, Србија, Црна Гора, Сјеница, српске власти,досељавање, закон.

Darko ŽARIĆ

THE LIBERATION OF SERBS FROM TURKS DURING 1877/1878 AND IMMIGRATION OF SERBS ON THE TERRITORY OF TOPLICA

Abstract: The work done on the basics of the published literature and years-long research from the historians on the field presents the politics of the Serbian government during that period towards the so-called "liberated parts of the Serbia." That politic after the liberation consisted of making a systematic immigration to the abandoned teritory of Toplica by the people from Montenegro, Vlasina, Crna Trava etc. The laws from that period were analyzed as they contributed to the immigration, and did that to a greater extent. The attitude of the Knjaz, and also the king of Serbia Milan Obrenovic later on, toward the politics of immigration was shown and explained.The census and immigration processes during the centuries on this territory were also shown.

Keywords: Prokuplje, Kuršumlija, Toplica, Serbia, Montenegro, Sjenica, Serbian authority, Immigration, Law.

Проф. др Данијела ЗДРАВКОВИЋ
Педагошки факултет у Врању
Универзитета у Нишу

ЈУЖНИ СРПСКИ КРАЈЕВИ У XIX И XX ВЕКУ: ЕТНО-СОЦИОКУЛТУРНИ АСПЕКТ ПОРОДИЧНЕ ДИНАМИКЕ

Сажетак: У раду расправљамо о битним карактеристикама етно-социокултурних особености примарних односа у савременом српском друштву, с аспекта појединца и његове породице. Рад се бави испитивањем, праћењем и разумевањем преображаја породичних односа у Врању и околини, у временском периоду од краја XIX до почетка XXI века. Приказан је интердисциплинарни и системски приступ разумевању природе етно-социокултурних утицаја испитиваног подручја, на остваривање и динамику друштвених односа унутар примарних група, од фазе традиционалног друштвеног развоја до фазе постсоцијалистичке транзиције јужних српских крајева у минулим вековима. Описује се изглед ретрадиционализованог модела породице, која се узима као полазиште за посматрање главних тачака преображаја социјалне мреже примарних односа у условима транзиције у јужним српским крајевима данас. Анализиране су значајне социолошке карактеристике друштвених односа унутар породице и карактер њихове динамике отвореност/затвореност, ширење/сужавање и узајамност/једностраност испитиваних друштвених односа. На основу анализе референтних варијабли (демографске и социо-економске) утврђене су основне карактеристике породица у Врању и околини, које као актери учествују у креирању социо-културне матрице која доприноси прекрајању демографске слике на југу Србије.

У раду се позивамо на савремене социолошке изворе, теоријске и искуствене показатеље о новијим тенденцијама у појединим аспектима промена у породици западних друштава, као јединственом антиподу Балкана, као и на улогу и значај очувања породице најпре као двовалентне друштвене групе, нуклеарне породице, а потом и у смислу изазова нових брачних и породичних форми у условима глобализације. Закључна разматрања дају општу оцену стања културних матрица традиционалних примарних односа упркос дуготрајној друштвено-економској кризи, наглашавају важност процеса ретрадиционализације у примарном залеђу јужних крајева и отварају нови дис-

курс супротстављајући актуелне миграције са ових простора и породичне односе као својеврсне „светионике“ за даља истраживања у овој области.

Кључне речи: јужна Србија, Врање и околина, породични односи, друштвене промене, транзиција.

Danijela ZDRAVKOVIĆ

SOUTH SERBIA REGIONS IN THE 19TH AND 20TH CENTURY: ETHNIC, SOCIAL AND CULTURAL ASPECT OF FAMILY DYNAMICS

Abstract: This paper will discuss the essential features of ethnical, social and cultural characteristics of primary relations in contemporary Serbian society, from the perspective of the individual and his/her family. The paper deals with the research, monitoring and understanding of the transformation of family relations in Vranje and the region, between the end of the 19th and the beginning of the 21st century. An interdisciplinary and systematic approach was used to understand the nature of ethnical, social and cultural influences in the examined region, as well as how these features influence the dynamics of social relations within the primary groups, from the phase of traditional social development to the post-socialist transition of the southern Serbia regions in the past centuries. The traditional family model is described, and it is taken as the starting point for observing the main aspects of the transformation of the social network of primary relations during the transition period in southern Serbia region nowadays. Significant social features of social relations within the family andtheir dynamics of openness/closeness, expansion/narrowing and reciprocity/unilaterality of the examined social relations were analyzed. Based on the analysis of the reference variables (demographic and socio-economic), the basic characteristics of families in Vranje and its surroundings were identified, which participate in the development of a socio-cultural matrix that contributes to the alteration of the demographics in the south of Serbia.

This paper refers to the contemporary sociological sources, theoretical and experiential indicators of recent tendencies regarding certain aspects of changes in the family of Western societies, as a unique antipode of the Balkans, and we also referred to the role and importance of preserving the family firstly as a dual social group, as a nuclear family, taking into account the challenge of new marital and family forms during the globalization. The conclusion presents a general assessment of the state of cultural matrices of traditional primary relations despite the long-standing socio-economic crisis, it emphasizes the importance of the process of going back to the traditional roots primarily in the southern regions and it opens

up a new discourse comparing the current migrations from these areas and family relationships as some kind of "lighthouses" for further research in this field.

Keywords: Southern Serbia, Vranje and the surroundings, family relations, social changes, transition.

мср. Слађана ЗДРАВКОВИЋ, истраживач сарадник
Институт за европске студије
Београд

ОБЕШТЕЋЕЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ИСЕЉЕНИКА ИЗ ТУРСКЕ– ПРИМЕР ВАРДАРСКЕ БАНОВИНЕ (1929-1941)

Сажетак: Студија покрива област финансијских компензација, односно одштетних захтева и молби поданика Краљевине Југославије – исељеника из Турске који су живели на подручју Вардарске бановине. Реч је о лицима избеглим током и непосредно по завршетку Првог светског рата 1918. године и турског Рата за независност, чијим је завршетком, проглашењем Турске Републике 1923. године и укидањем калифата идуће, османско царство и формално престало да постоји. Прогласом краља Александра Карађорђевића и законом од 3. октобра 1929. године, југословенска држава је територијално-административно подељена на бановине, тако да се готово највећи део тзв. Старе Србије са Македонијом нашао унутар граница Вардарске бановине, чије је седиште управе било у Скопљу. Бановина, која се састојала од 44 среза и с почетка тридесетих година представљала најпространију од девет југословенских бановина, захватала је широк простор „бивших турских области" – укључујући срезове Лесковац, Власотинце, Јабланица и Пчиња (седиште Пчињског среза било је у Врању). Рад разматра питање финансијске одштете југословенских држављана у вредности напуштене имовине у Турској, нарочито након ступања на снагу Споразума о регулисању узајамних рекламација између Краљевине Југославије и Републике Турске, 28. новембра 1933. године. У поменутом контексту, студија представља покушај да имовинско-правни спор, који се одразио и на пољу политичких односа југословенске краљевине и турске државе током последње деценије међуратног периода, истражимо и реконструишемо на примеру Вардарске бановине.

Кључне речи: Краљевина Југославија, Турска, грчко-турски рат, исељавање, обештећење, Вардарска бановина.

Slađana ZDRAVKOVIĆ

COMPENSATION FOR YUGOSLAV EXPATRIATES FROM TURKEY – THE EXAMPLE OF THE BANATE OF VARDAR (1929-1941)

Abstract: This study examines the issue of financial compensations, e. i. the claims for compensation and requests of the Kingdom of Yugoslavia's citizens – Turkish expatriates living on the territory of the Banate of Vardar. It focuses on the people who emigrated during and right after World War 1 in 1918 and Turkish War for Independence. When the War for Independence ended with the proclamation of the TurkishRepublic in 1923 and abolition of the Caliphate the year after, the Ottoman Empire ceased to exist. According to Aleksandar Karadjordjević's manifesto and the law from 3 October 1929, the Yugoslav state was territorially and administratively divided into banates and thus the largest parts of the so called Old Serbia and Macedonia became parts of the Banate of Vardar, with the administrative centre in Skopje. The banate, consisting of 44 counties, was from the beginning of the thirties one of the largest Yugoslav banates and covered a vast area of 'the former Turkish territory'– including the counties of Leskovac, Vlasotince, Jablanica and Pčinja (the center of Pčinja county was in Vranje). The aim of this study is to explore the issue of Yugoslav citizens' claims for financial compensation for lost property in Turkey, especially after the Agreement on Regulation of Mutual Reclamations between the Kingdom of Yugoslavia and Turkey from 28 November 1933 became effective. Therefore, this study is an attempt to examine and reconstruct, on the example of the Vardar Banate, the property rights dispute which had a bearing on the political relations between the Kingdom of Yugoslavia and the Republic of Turkey during the last decade of interwar period.

Key words: the Kingdom of Yugoslavia, Turkey, Greco-Turkish war, emigration, compensation, the Banate of Vardar.

Др Предраг М. ЈАШОВИЋ
Висока школа за васпитаче струковних студија
Алексинац

УТИЦАЈ ЈУЖНОСРБИЈАНСКИХ НАУЧНИКА НА ФОРМИРАЊЕ НАУЧНЕ ПАРАДИГМЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ

Сажетак: У раду тежимо да одредимо место научника из области књижевности за децу у корпусу ширег националног научног дискурса који се бави проучавањем овог књижевног корпуса. На темељу научних резултата Стане Смиљковић, Сунчице Денић, Славољуба Обрадовића и Тихомира Петровића, у раду истичемо у којој мери су они, не учествовали, већ стварали парадигму науке о књижевности за децу. Свако у својој области, оставили су значајне резултате који су данас у области научног проучавања корпуса књижевности за децу незаобилазни, јер су, практично, темељ на којима и из којих је овај део науке о књижевности у овом делу Републике заснован и организован као научно овладавање овим делом књижевног корпуса на Филозофском и учитељским факултетима, те високим школама за образовање различитих васпитачких смерова.

Кључне речи: Стана Смиљковић, Сунчица Денић, Славољуб Обрадовић, Тихомир Петровић, књижевна историја, теорија књижевности, књижевна критика, наука о књижевности за децу.

Predrag JAŠOVIĆ

THE INFLUENCE OF SOUTHSERBIAN SCIENTISTS ON FORMING OF SCIENTIFIC PARADIGM OF LITERATURE FOR CHILDREN

Abstract: In this work we are aspiring to determine a place for scientists from the literature for children area in the corpus of a wider national scientific discourse which is dealing with the study of this literature. Based on scientific results of Stana Smiljkovic, Suncica Denic, Slavoljub Obradovic and Tihomir Petrovic, in this paper we emphasize the extent to whichthey did not participate, but created a paradigm of the science of literature for children. Everyone in their area left significant results which are, today, in area of scientific study of corpus of literature for children inevitable, because they are practically the basis on which and from which is this part of the literature science in this part of Republic is conceived and organized as a scientific mastering of these parts of the literary corpus at the Faculty of Philosophy and Faculties of Teacher Education, and high schools for the education of various educational settings.

Key words: Stana Miljkovic, Suncica Denic, Slavoljub Obradovic, Tihomir Petrovic, history of literature, theory of literature, literary criticism, science of literature for children.

мср. Огњен КРЕШИЋ, истраживач сарадник
Балканолошки институ САНУ
Београд

ДВА ХУЏЕТА НИШКОГ КАДИЈЕ ИЗ XVIII ВЕКА. ПРИЛОГ ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКОЈ ИСТОРИЈИ ОСАМНАЕСТОВЕКОВНОГ НИША

Сажетак: Кадијски (kadı) суд је био средишња правно-административна институција сваког важнијег османског насеља. Становници Османског царства нису се пред судом појављивали само као учесници парница, већ су се кадији обраћали и кад су желели да формално забележе разне врсте уговора. У својеврсни судско-нотарски регистар зван сиџил (sicil) бележени су у изводу описи решених случајева, док су заинтересоване стране добијале на чување хуџете (hüccet), тј. оверене пресуде или детаљне извештаје о склопљеним договорима. Тако су се међу османским документима похрањеним у архиву манастира Хиландара нашла и два хуџета издата 1770. године од стране кадијског суда у Нишу.

Труд да одрже и унапреде свој манастир често је доводио монахе Хиландара у контакт са институцијама локалних и централних власти. Стицање нових поседа, било куповином или као поклон, бележили су пред кадијом ради правне сигурности у случају каснијих спорова. Анализирајући два поменута хуџета можемо реконструисати начин на који је једна кућа у Нишу постала манастирско власништво. Први документ је настао априла 1770. године. У њему је садржан опис расподеле имовине Стојана, преминулог становника дела нишке вароши по имену Прговац, и, посебно, купо-продаје којом је његова супруга стекла посед над кућом с двориштем. Други хуџет, састављен пола године касније, 22. септембра, доноси податке о томе како је Стојанова супруга поменуту кућу продала монасима манастира Хиландара. С обзиром на оскудност османских изворао свакодневном животу у XVIII веку, анализирани документи поред података о правним аспектима купо-продајне праксе, пружају и драгоцене податке о економским, друштвеним и верским активностима становника Ниша.

Кључне речи: Османско царство, Ниш, манастир Хиландар, кадијски суд, хуџет.

Ognjen KREŠIĆ

TWO 18th-CENTURY HUCCETS OF A NIŠ KADI. A CONTRIBUTION TO THE SOCIO-ECONOMIC HISTORY OF 18TH-CENTURY NIŠ

Abstract: The Kadicourt was the central legal-administrative institution of every important Ottoman settlement. The inhabitants of the Ottoman Empire did not appear before the court only as participants in litigation, they had also recourse to a kadi when they wanted to formally record various types of contracts. Descriptions of the solved cases were recorded as an excerpt in a kind of judiciary-notary register named *sicil*, while interested parties received huccets, that is, the certified court verdicts or detailed reports on concluded contracts. Thus, among the Ottoman documents preserved in the archives of the Hilandar monastery, were found two huccets from 1770 issued by the Kadi court in Niš.

The effort to maintain and improve their monastery often brought the monks of Hilandar in contact with the institutions of local and central authorities. The acquisition of a new property, either by buying it or receivingit as a gift, was recorded before a kadi for the reasons of legal security in case of possible future disputes. By analyzing the two above mentioned huccets, one can make a reconstruction of the way in which one house in Niš became a monastic property. The first document was drafted in April 1770. The text describes the allocation of property of adeceased inhabitant of Prgovac named Stojan, and, in particular, the act of purchase bywhich his wife came into possession of a house with a yard. The second huccet, compiled half a year later, on September 22nd, provides information about how Stojan's wife sold the house to the monks of the Hilandar monastery. Due to the scarceness of the available Ottoman sources on everyday life in the XVIII century, the analyzed documents, in addition to the information on the legal aspects of real estate purchasing practices, also provide valuable data on the economic, social and religious activities of the inhabitants of Niš.

Key words: The Ottoman Empire, Niš, the Hilandar Monastery, the Kadi Court, *Hüccet.*

мср. Сена МИХАИЛОВИЋ, истраживач сарадник
Институт за српску културу Приштина / Лепосавић

СЛИКА МЕТОХИЈЕ У ДЕЛУ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА

Сажетак: Григорије Божовић био је значајан међуратни приповедач, један од вођа националног покрета у Македонији и на Косову непосредно пред балканске ратове, у којима је учествовао, као и по ослобођењу ових крајева. Због тематике својих приповедака, које су углавном смештене на простору Косова и Метохије, али и Македоније, сматра се писцем Старе Србије (Јован Скерлић је по изласку његове прве збирке прича рекао да је он "проширио књижевну географију српске књижевности"). Описујући крајеве који су тек ослобођени вишевековне турске власти, велику пажњу поклањао је етнографским појединостима овог изразито мултиетничког простора (он пише о Србима, Турцима, Бошњацима, Бугарима, Грцима, Ромима, Горанима). Инспирисан завичајем, проговорио је о метохијском свету, иза којег се отварају простори за литерарни догађај, најпре, а потом простор због којег се ствара књижевни суд и естетско усмерење.

Обредност, верска и културолошка подељеност, фолклорно наслеђе, митолошка неискључивост и историјска оптерећеност, сукоби и изузеци чине основ за Божовићев однос и према својем и туђем. (У његовој причи *Суљ капетан*, припадници свих вероисповести прослављају на Шари празник Пантелејицу, који представља почетак новог годишњег доба. И без симболике, очигледно је да је ова појава имала виши смисао од најаве пролећа; смисао заједнице и могућег суживота.)

Рад ће покушати да одговори на питање на који је начин хронотоп Метохије укључен у карактеризацију јунака појединих приповедака (имајући у виду документарни поступак којим се служи у описивању места, догађаја, имена људи).

Кључне речи: Григорије Божовић, Метохија, карактеризација, слика света, реализам.

Sena MIHAILOVIĆ

THE IMAGE OF METOHIJA IN THE WORK OF GRIGORIJE BOŽOVIĆ

Abstract: Grigorije Božović was a significant war narrator, one of the leaders of the national movement in Macedonia and Kosovo just before the Balkan wars, in which he participated, as well as in the liberation of these regions. Due to the themes of his stories, mostly located in the territory of Kosovo and Metohija, as well as Macedonia, he is considered to be the writer of Old Serbia (Jovan Skerlić, after the release of his first collection of stories, said that he "expanded the literary geography of Serbian literature"). Describing the areas that have just been liberated after a few centuries of Turkish rule, he paid great attention to the ethnographic details of this highly multiethnic space (he writes about Serbs, Turks, Bosniaks, Bulgarians, Greeks, Roma, Goranians). Inspired by his homeland, he spoke about the people of Metohija, behind which the premises for a literary event were opening, at first, and then the space for the creation of a literary court and aesthetic orientation.

Rituals, religious and cultural divisions, folklore heritage, mythological non-exclusivity and historical burdens, conflicts and exceptions createed the basis for Božović's relationship both to his own world and to another one's. (In his story *Sulj kapetan*, members of all religions celebrate the holiday of Pantelejica on the Šar Mountains, which represents the beginning of the new season. And without symbolism, it is obvious that this phenomenon had a higher meaning than the announcement of the spring, the sense of community and possible coexistence.)

The paper will try to answer the question of how the chronotope of Metohija is involved in characterizing the heros of certain stories (bearing in mind the documentary procedure that he uses to describe the place, events, peoples' names).

Key words: Grigorije Božović, Metohija, characterization, world image, realism.

Проф. др Славиша НЕДЕЉКОВИЋ
Филозофски факултетУниверзитета у Нишу

КНЕЖЕВИНА СРБИЈА И АРБАНАСИ 1856-1876.

Сажетак: У сваком српском политичко-пропагандном плану о заграничној акцији у Турској, значајна пажња поклањана је сарадњи са арбанашким племенима у Старој Србији и северној Албанији. Активно укључивање Арбанаса на страни Турака у борбама вођеним у Првом и Другом српском устанку, као и њихово ангажовање у гушењу побуна Срба које сутридесетих и четрдесетих година 19. века избиле на подручју Нишког пашалука и Новопазарског санџака, навео је српске политичаре да се ангажују, како би ову милитантну етничку скупину што више приближили Србији. Прекинути за време Кримског рата контакти са Арбанасима поново су оживели 1861 године када је на место председника српске владе дошао Илија Гарашанин. Он је сарадњи са Арбанасима придавао велики значај и сматрао је да на њих треба политички деловати како би се они одвојили од Турака. На тај начин Порта би изгубила најоданије савезнике, а Арбанаси не би више представљали најозбиљнију претњу планираном устанку балканских народа и српско-грчким ослободилачким плановима. Сарадња са Арбанасима се могла остварити једино преко фисова и племенских главара. Арбанашко становништво је конфесијално било подељено на три вероисповести: католике (Мирдите, концентрисане око Скадра у северној Албанији), муслимане (Геге настањене у средњој Албанији) и православне (Тоске који су насељавали јужну Албанију). Од свих Арбанаса само су католици били убрајани у арбанашку народност. Док су се Тоске на југу налазиле под јаким грчким утицајем и биле скоро потпуно хеленизиране дотле суАрбанаси муслиманске вероисповести због својих јаких веза са османлијским властима и присуства снажног муслиманског фундаментализма били потпуно неприступачни за било какве контакте и сарадњу са хришћанским државама. Деловање на муслимане Арбанасе, било је по Гарашаниновом схватању једино могуће, задобијањем каквог моћног арбанашког феудалца који је међу својим саплеменицима уживао велико поштовање и углед, а истовремено био у непријатељству са турским властима. Све везе које је Кнежевина Србија спорадично одржавала са арбанашким поглава-

рима успостављане су преко њених агената. Агенти који су радили у корист српске заграничне политике међу Арбанасима били су: дон Гаспар Красник, Антун Глезер, Наум Сидо, словеначки свештеник Франц Маури и Станко Везенковић. Најкрупнија политичка фигура међу арбанашким феудалцима са којима је Србија шездесетих година 19. века одржавала контакте био је Џелал-паша, поглавар моћне феудалне породице Зогу из области Мат.

И поред много напора,цео двадесетогодишњи рад усмерен на стварање јаких веза између Србије и Арбанаса донео је слабе резултате. Везе са северним Арбанасима биле су уочи српско-турског рата готово прекинуте, док са Арбанасима на Косову и Метохији скоро да никада и нису били успостављене. Све ово је показало да у Албанији није могла бити створенаполитичка ни војна организација и да је све зависило искључиво од верности и способности неколицине арбанашких главара. У рату који је избио 1876. године сви Арбанаси са изузетком племена Миридита и Малисора стали су на страну Турске и активно су учествовали у борбама против Србије и Црне Горе. И овога пута као и много пута раније, Арбанаси су стали уз турску империју и својим оружјем бранили њену целовитост и њен територијални интегритет.

Кључне речи: Арбанаси, зулуми, Кнежевина Србија, пропагандни рад, српски народ, Стара Србија, Турска.

Slaviša NEDELJKOVIĆ

THE PRINCIPALITY OF SERBIA AND ARBANASI 1856-1876

Abstract: In every Serbian political and propaganda plan on the border action in Turkey, significant attention was paid to the cooperation with the Arbanasi tribes in Old Serbia and northern Albania. Active involvement of the Arbanasi people on the Turkish side in the battles during the First and Second Serbian uprising, as well as their engagement in the suppression of the Serbian rebellions that emerged in the 1930s and 1940s of the 19th century in the area of Niš pashadom and Novi Pazar sandjak, led Serbian politicians to engage, so as to bring this militant ethnic group closer to Serbia. Interrupted during the Crimean war, contacts with the Arbanasi people were revived in 1861 when Ilija Garašanin became the Prime Minister of the Serbian government. He gave great importance to the cooperation with the Arbanasi people and felt that it should be acted politically in order to separate them from the Turks. This way, Porta would lose the most faithful allies, and the Arbanasi people would no longer be the most serious threat to the planned uprising of the Balkan people and Serbian-Greek liberation plans. Cooperation with the Arbanasi people could only be achieved through fis (huge families) and tribal leaders. The Arbanasi population was divided in three religions: Catholics (Miridita, concentrated around Shkodra in northern Albania), Muslims (Gege, settled in Central Albania) and Orthodox (Tosca, settled in southern Albania). Only the Catholics of all the Arbanasi people were included in the Arbanite nationality. While the Toskas in the south were under severe Greek influence and were almost completely Hellenized, the Arbanasi people of the Muslim religion, due to their strong connections with the Ottoman authorities and the presence of strong Muslim fundamentalism, were totally inaccessible to any contacts and cooperation with Christian countries. It was only possible, according to Garašanin's view, to act on the Arbanasi Muslims, by obtaining a mighty Arbanasi feudal lord who enjoyed great respect and reputation among his tribesmen, and at the same time, was hostile to the Turkish authorities. All connections that the Principality of Serbia sporadically maintained with the Arbanasi leaders were established through its agents. The agents who worked for the benefit of the Serbian foreign policy among the Arbanasi people were Don Gaspar Krasnik, Antun Glezer, Naum Sido, Slovenian priest Franc Mauri and Stanko Vezenković. The greatest political figure among

the Arbanasi feudalists, that Serbia maintained connections within the sixties of the 19th century, was Dželal-pasha, the head of the powerful feudal Zogu family in the Mat area.

Despite much effort, the entire twenty-year-old work aimed at creating strong ties between Serbia and the Arbanasi people has had poor results. Relations with the northern Arbanasi were almost interrupted on the eve of the Serbian-Turkish war, while the relations with Arbanasi in Kosovo and Metohija were almost never established. All this showed that neither political nor military organization could have been created in Albania and that everything depended exclusively on the loyalty and capabilities of several Arbanasi chiefs. In the war that erupted in 1876, all the Arbanasi, with the exception of Miridita and Malisor tribes, were on the side of Turkey and actively participated in the battles against Serbia and Montenegro. And this time, like many times before, the Arbanasi stood beside the Turkish Empire and defended its wholeness and its territorial integrity with their weapons.

Key words: the Arbanasi, violence, the Principality of Serbia, propaganda work, Serbian people, Old Serbia, Turkey.

мср. Јелена АТАНАСОВИЋ
Народни музеј Врање

ОБНОВА ЦРКВЕНОГ И КУЛТУРНОГ ЖИВОТА НА ТЕРИТОРИЈИ ЈУГА СРБИЈЕ ОД 1829. ДО 1878. ГОДИНЕ

Сажетак: До седамдесетих година 19. века територија данашње Врањске епархије потпадала је под турску власт и црквену јурисдикцију Васељенске патријаршије. Оквири развоја црквеног живота у 19. веку одређени су положајем православне вере у оквирима турског царства и активношћу православне црквене јерархије.

Велики развој остварен је у периоду након потписивања Једренског мира 1829. када православно становништво стиче право да обнавља и гради своје храмове. Посебну улогу у овом процесу имали су водећи црквени великодостојници и парохијани који су својим прилозима финансирали радове. Највећи духовни и културни утицај имала су стара манастирска средишта Дечани, Хиландар и нарочито манастир Св. Прохора Пчињског, из којих су се православна богословска учења ширил, а као и градови у којима је оживљавало занатство и трговина.

Срж црквене обнове у овом раздобљу биле је одбрана православне вере од ислама и католичких мисионара који средином 19. века започињу активнију делатност.

Кључне речи: Епархија Врањска, владика Пајсије, обнова православне вере, црквени великодостојници, еснафи, развој трговине и занатства, обнова и изградња православних храмова.

Jelena ATANASOVIĆ

REVIVAL OF CHURCH AND CULTURAL LIFE IN SOUTHERN SERBIA FROM 1829 TO 1878

Abstract: The teritory of today Eparchy of Vranje was under the rule of Ottoman Empire and Church jurisdiction of Constantinople patriarchy the most part of 19th century. The development of Ortodox Church life was maintained by new status of ortodox religionand by activities of its yerarchy. Great developement was achieved after the Jederene peace agreementin 1829. when ortodox population acquires the right to renew and build its churches. A special role in this process had eminent Church fathers and also people who financed the works with their donations.Very important is the influence of old monastery centers like Dečani, Hilandar and above all Prohor Pčinjski, from where ortodox teological thought spreads, as well as the cities with their mercants, guilds and esnafs.

The core of Church renewal was the defence of ortodox religion from islam and catholic priests who started their misionary activities in the middle of 19. century.

Key words: Eparchy of Vranje, vladika Pajsije, renewal of ortodox faith, church fathers, guilds, developement of trading and craft, reconstruction and building of ortodox churches

Мира НИНОШЕВИЋ, музејски саветник
Народни музеј у Лесковцу

ЛЕСКОВАЧКА РЕЗЕРВНА ВОЈНА БОЛНИЦА 1914/1915. ГОДИНЕ

Сажетак: Српска војска је већ почетком Првог светског рата, 1914. године, имала огромне губитке у људству. Зато је било нужно да се, поред сталних војних болница, формираних у миру у седиштима дивизијских области, образују резервне болнице за прихват рањеника и болесних. На територији Моравске дивизијске области, поред Ниша, Пирота и Врања, у Лесковцу су формиране две резервне војне болнице. Лесковачка резервна војна болница формирана је на почетку рата и деловала је до повлачења српске војске, у јесен 1915. године. Највећу помоћ у борби против епидемије пегавог тифуса српским лекарима су пружали чланови страних санитетских мисија, помажући рањеницима, а у време епидемије заразних болести - војницима и становништву Лесковца. Они су, служећи српском народу и српској војсци, и сами постајали жртве зараза. Војници који су преминули у резервној војној болници у Лесковцу 1914/15. године сахрањивани су у посебним парцелама на Шпитаљском гробљу.

Рад је написан на основу проучавања аутентичне архивске грађе из Првог светског рата на територији лесковачког среза. У раду је, такође, дат и осврт на војничка гробља у којима су сахрањени умрли српски и аустроугарски војници из резервне војне болнице.

Кључне речи: Први светски рат, Србија, резервна војна болница,Лесковац.

Mira NINOŠEVIĆ

LESKOVAC RESERVE MILITARY HOSPITAL IN 1914/1915

Abstract: By the beginning of the First World War, the Serbian army had huge human losses in 1914. It was therefore necessary, in addition to the permanent military hospitals formed during the peaceful period in the headquarters of the divisions, to form separate hospitals for accommodating wounded and sick people. In addition to Niš, Pirot and Vranje, two reserve military hospitals were formed in Leskovac on the territory of the Moravska division. The Leskovac reserve military hospital was formed at the beginning of the war and it operated until the withdrawal of the Serbian army in the autumn of 1915. The largest help to the Serbian doctors in their fight against the typhoid epidemic was provided by members of foreign medical missions, helping the wounded, and they have also helped the soldiers and the population of Leskovac during the epidemic of infectious diseases. By serving the Serbian people and the Serbian army, they became victims of the diseases themselves. Soldiers who died in the reserve military hospital in Leskovac in 1914/15 were buried in separate plots on the Špitalje cemetery.

The work was written on the basis of the study of authentic archive material from the First World War on the territory of the Leskovac region. The paper also provides an overview of the military cemeteries in which the deceased Serbian and Austro-Hungarian soldiers from the reserve military hospital were buried.

Key words: The First World War, Serbia, the Reserve Military Hospital, Leskovac.

Небојша ОЗИМИЋ
Народни музеј Ниш

ОДБОРИ ЦРВЕНОГ КРСТА ГРАДОВА ЈУЖНЕ СРБИЈЕ У РАТНИМ ДЕЈСТВИМА (1878-1999)

Сажетак: Пододбори Црвеног крста Србије основани су у Нишу, Лесковцу и Врању одмах након ослобођења од Турака 1878. и имали не мали значај у збрињавању рањеника и болесника у српско-бугарском рату, два балканска и два светска закључно са НАТО агресијом 1999. Збрињавање рањених и избеглих био је превасходни циљ ове организације која 2017/18 слави 140 година постојања на овим просторима. Оно што је значајно је да Црвени крст своју делатност остварује до краја Другог светског рата када се у новој држави формирају службе које преузимају сегменте рада ове организације - хитна помоћ, геронтолошки центри и сл.

Кључне речи: Црвени крст, ратови, Ниш,Лексовац, рањеници, избеглице.

Nebojša OZIMIĆ

THE COMMITTEES OF THE RED CROSS OF THE SOUTHERN SERBIAIN WAR FACTS (1878-1999)

Abstract: Subcommittees of the Red Cross of Serbia were established in Nis, Leskovac and Vranje immediately after the liberation from the Turks in 1878. and hadbig importance in the care of the wounded and sick in the Serbian-Bulgarian War, two Balkan and two World Wars endingwith the 1999 NATO aggression. The care of the wounded andthe refugees was the primary goal of this organization, which celebrates the 140 thanniversary of the existence in this region in 2017/18. What is significant is that the Red Cross accomplishes its activity until the end of the Second World War when new services are formed in the new state, which take over segments of this organization's work - ambulance, gerontology centers etc.

Key words: Red Cross, wars, Niš, Leskovac, wounded, refugees.

мср. Ненад РАДУЛОВИЋ, историчар
Краљево

ИСТРАЖИВАЊА ЈУСТИНИЈАНА ПРИМЕ У РАДОВИМА ВЛАДИСЛАВА ПОПОВИЋА

Сажетак: Владислав Поповић (1930-1999) – археолог, професор Универзитета у Београду, члан Српске академије наука и уметности, представља једну од најистакнутијих личности српске археологије. Својим богатим научним радом,преко 100 библиографских јединица, оставио је трага у српској, али и светској историографији у другој половини 20. века. Посебно се занимао за археологију позне антике и рановизантијског периода. Руководилац је међународних пројеката ископавања Сремске Митровице (Сирмијума) и Царичиног града (Јустинијана Приме). У овом раду обратићемо посебну пажњу на проучавања Јустинијана Приме у делима професора Поповића, тј. до каквих закључака је дошао у свом научно–истраживачком раду везаним за ову царску задужбину. Размотрићемо питање географске убдикације самог града, његову важност као центра архиепископије, као и значај Јустинијана Приме за проучавање историје Византије у 6. веку и личности цара ктитора, Јустинијана I (527–565).

Кључне речи: Владислав Поповић, Јустинијана Прима, Јустинијан I, археологија.

Nenad RADULOVIĆ

EXPLORATIONS OF JUSTINIANA PRIMA IN STUDIES OF VLADISLAV POPOVIĆ

Abstract: Vladislav Popović (1930-1999) – archaeologist, professor at the University of Belgrade, member of the Serbian Academy of Sciences and Arts, represents one of the most prominent personalities in Serbian archaeology. He left a trace in Serbian and world historiography in the second half of 20th century with his plentiful scientific work – over 100 bibliographic units. His was specifically interested in archaeology of Late Antiquity and early period of Byzantine. He was leading the international projects of excavation of Sremska Mitrovica (Sirmium) and Caričin grad (Iustiniana Prima). In this paper we will pay attention on researching of Justinana Prima in studies of professor Popović, i.e. what conclusion did he make about this emperor's endowment in his scientific research. We will consider problem of geographical position of the city, his importance as archbishop center, and significance of Justiniana Prima for studying history of Byzantium in the 6th century and personality of patron emperor, Justinian I (527–565).

Key words: Vladislav Popović, Justinijana Prima, Justinian I, archaeology.

Др Иван РИСТИЋ
историчар, Крушевац

„НОВОПРИСАЈЕДИЊЕНЕ ОБЛАСТИ" ИЛИ „ЗАПАДНЕ ПОКРАЈИНЕ"?

ИСТОРИЈСКЕ, ЕТНОЛОШКО-ЛИНГВИСТИЧКЕ, СТРАТЕГИЈСКЕ И ПОЛИТИЧКЕ ОСНОВЕ СРПСКО-БУГАРСКОГ СПОРА ОКО ЦАРИБРОДСКЕ И БОСИЛЕГРАДСКЕ ОБЛАСТИ И ЊИХОВ ПОЛОЖАЈ У КРАЉЕВИНИ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

Сажетак: После Првог светског рата, тачније, као његова непосредна последица, на подужем "списку" спорних тема у српско-бугарским односима, "дописано" је још једно спорно питање – Цариброд (Димитровград) и Босилеград (са околином) – делови бугарске територије који су, по сили мировног уговора са Бугарском (1919), припали Краљевини СХС. И српска и бугарска страна су сматрале да полажу право на ове области, које су аргументовале различитим историјским, етнолошко-лингвистичким и стратегијским "доказима" и разлозима. У раду, на основу српске/југословенске и бугарске научне литературе, предратне и међуратне публицистике и штампе, као и необјављене и објављене југословенске и бугарске архивске грађе, разматрамо аргументе обеју страна, положај поменутих области у Краљевини СХС и њихов значај за југословенску државу. Посебну пажњу посветићемо положају становништва, његовима везама са Бугарском, деловању различитих јавних и тајних организација (као што је "ВРТОП" – револуционарна организација тзв. западних покрајина) из Бугарске на простору царибродског и босилеградског среза, као и бугарској пропаганди против југословенске управе у овим областима (укључујући и покушаје интернационализације овог питања путем петиција и протеста Друштву народа и другим релевантним организацијама).

Кључне речи: Краљевина СХС, Србија, Бугарска, Цариброд, Босилеград, мировни уговор, политички односи, историјски односи, етногенеза.

Ivan RISTIĆ

"NEWLY UNITED REGIONS" OR "WESTERN PROVINCES"?

THE HISTORICAL, ETHNOLOGICALY-LINGUISTIC, STRATEGIC AND POLITICAL BASIS OF THE SERBIAN-BULGARIAN DISPUTE OVER THE CARIBROD AND BOSILEGRAD REGIONS AND THEIR POSITION IN THE KINGDOM OF SRBS, CROATS AND SLOVENS

Abstract: After the First World War, more precisely as its immediate consequence, one more controversial question of Caribrod (Dimitrovgrad) and Bosilegrad (with its environment) – parts of Bulgarian territory which belonged to the Kingdom of SHS according to the peace treaty with Bulgaria (1919), was "added to the longish list of "controversial issues" in the Serbian-Bulgarian relations. Both the Serbian and Bulgarian sides considered that they were entitled to these areas, which was argued with different historical, ethnologicaly-linguistic and strategic "evidence" and reasons. This work is based on Serbian / Yugoslav and Bulgarian scientific literature, prewar and intermediate publications and press, as well as unpublished and published Yugoslav and Bulgarian archive materials, so we discuss the arguments of both sides, the position of the mentioned areas in the Kingdom of the SHS and their significance for the Yugoslav state. We will pay special attention to the situation of the population, its relations with Bulgaria, the functioning of various public and secret organizations (such as VRTOP - a revolutionary organization of the so-called Western provinces) from Bulgaria in the Caribrod and Bosilegrad district, as well as Bulgarian propaganda against the Yugoslav administration in these areas (including attempts to internationalize this issue through petitions and protests to the Society of People and other relevant organizations).

Key words: The Kingdom of SHS, Serbia, Bulgaria, Caribrod, Bosilegrad, peace agreement, political relations, historical relations, ethnogenesis.

Др Тања РУСИМОВИЋ
Гимназија „Бора Станковић“ Врање

ДИЈАЛЕКТИЗМИ У СТВАРАЛАШТВУ БОРЕ СТАНКОВИЋА И „БЕОГРАДСКИ СТИЛ“

Сажетак: Историја српског књижевног језика недовољно је истражила и описала период првих деценија двадесетог века када је, подстицан градском културом и новом књижевно-језичком естетиком, настајао тзв. *београдски стил*. Према Белићу, београдски стил близак је Вуковом језику по духу, али се разликује својом интелектуалношћу, која представља својеврсно оплемењивање Вуковог. За овакав развој књижевног језика значајни су писци који су дошли са других подручја српског језика, те се са њима књижевни језик лишава укоченог и укалупљеног, а реченица постаје слободнија, гипкија... Међу тим писцима убраја се и Борисав Станковић. У раду анализирамо дијалектизме у Станковићевом делу и показаћемо да они нису заступљени у мери да промовишу дијалекат врањског краја у целости, већ парцијално, спорадично са циљем да се сочност и гипкост народног говора представи као живо ткиво језика које нијансира и оплемењује књижевни језик као наддијалекатски и на тај начин доприноси полифункционалности књижевног језика.

Кључне речи: дијалектизми, српски књижевни језик, књижевно-језичка естетика, београдски стил

Tanja RUSIMOVIĆ

DIALECTICS IN THE CREATIVITY OF BORA STANKOVIC AND "BELGRADE STYLE"

Abstract: The history of Serbian literary language has been insufficiently explored and described the period of the first decades of the twentieth century when, inspired by city culture and new literary language esthetics,"Belgrade style"arose. According to Belić, the Belgrade style is close to Vuk's language by spirit, but it is distinguished by its intellectualism, which represents a nobility of refinement of Vuk's. Writers who came from other areas of Serbian language are important for this development of literary language, and with them the literary language is released of stiff and matured, and the sentences become more freely, gippies... Borisav Stankovic is one of them. In this paper, we analyze the dialectics in Stankovic's creativity and show that they are not represented to the extent that they promote the dialect of the region of Vranje as a whole, but partially, sporadically, in order to present the juicy and fluidity of the folk speech as the living tissue of the language that shades and refines literary language like over dialectic and time contributions multi functionality literary language.

Key words: dialectics, Serbian literary language, literary-language aesthetics, Belgrade style.

Др Слободан СЕЛИНИЋ, виши научни сарадник
Институт за новију историју Србије
Београд

ПРОШЛОСТ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ НА СТРАНИЦАМА ЧАСОПИСА *ТОКОВИ ИСТОРИЈЕ*

Сажетак: У тексту је одговорено на питање колико су теме везане за историју Косова и Метохије заокупиле пажњу аутора текстова у часопису *Токови историје* од почетка 21. века до данас, тачније од агресије НАТО пакта на СР Југославију и рата на Косову и Метохији 1999. Од 2000. до 2016. у часопису је објављено више од 20 чланака који су били у потпуности посвећени приликама у овој српској покрајини или су, у склопу ширих истраживања, изнети и подаци који се односе на покрајину. Тематски спектар је био доста разуђен. Истраживане су политичке прилике у овом делу Србије и бројни друштвени и социјални феномени (животни стандард, услови живота, наталитет, писменост и образовање...). Последњих неколико година проговорено је о злочинима почињеним над Србима. Описивани су утицаји великих сила на косовско питање деведесетих година 20. века и сведочења савременика драматичних догађаја. Писано је о положају Косова и Метохије у социјалистичкој Србији и погледима из других република на догађаје у покрајини. Велику пажњу су привукли процеси колонизаије, аграрне реформе и исељавања, као и одлике верског живота. Нису заобиђене ни теме везане за југословенско-албанске односе, при чему су та истраживања највише тангирала прошлост Косова и Метохије објављивањем докумената о албанској пропаганди у покрајини. Аутори чланака у којима је у целости или делимично поклоњена пажња историји Косова и Метохије боли су Владан Јовановић, Миле Бјелајац, Јан Пеликан, Коста Николић, Бојан Ђокић, Вера Гудац Додић, Ивана Добривојевић, Радмила Радић, Срђан Милошевић, Едвин Пезо, Ђоко Трипковић, Момчило Исић, Срђан Цветковић... У овом периоду у часопису је објављено и више приказа књига посвећених простору Косова и Метохије или Јужне Србије.

Кључне речи: Косово и Метохија, *Токови историје,* чланци, прикази.

Slobodan SELINIĆ

THE PAST OF KOSOVO AND METOHIJA ON THE PAGES OF THE MAGAZINE *TOKOVI ISTORIJE*

Abstract: The article answers the question to which extent the themes related to the history of Kosovo and Metohija have captured the attention of the authors of texts in the magazine*Tokovi istorije* from the beginning of the 21st century to the present, more precisely from the aggression of the NATO on FR Yugoslavia and the war in Kosovo and Metohija in 1999. From 2000 to 2016, more than 20 articles were published in the magazine, which were completely dedicated to the situation in this Serbian province, or, as part of the wider research, the data related to the province were also presented. The thematic spectrum was quite indented. Political opportunities in this part of Serbia and numerous social phenomena (living standard, living conditions, natality, literacy and education ...) were investigated. In the past few years, crimes committed against the Serbs have been spoken about. The effects of great powers cocncernung the Kosovo issue in the nineties of the 20th century and the contemporaries' testimony of dramatic events were described. It was written about the situation of Kosovo and Metohija in socialist Serbia and other republics' view of the events in the province. The processes of colonization, agrarian reform and emigration, as well as the features of religious life, have attracted great attention. The topics related to the Yugoslav-Albanian relations were not bypassed, and the research mostly upset the past of Kosovo and Metohija by publishing documents on Albanian propaganda in the province. Authors of articles which gave attention to the history of Kosovo and Metohija, fully or partially, were Vladan Jovanović, Mile Bjelajac, Jan Pelikan, Kosta Nikolić, Bojan Đokić, Vera Gudac Dodić, Ivana Dobrivojević, Radmila Radić, Srđan Milošević, Edvin Pezo, Đoko Tripković , Momčilo Isić, Srđan Cvetković ... In this period, several books' reviews dedicated to the territory of Kosovo and Metohija or South Serbia were published in the magazine.

Key words: Kosovo and Metohija, *Tokovi istorije*, articles, reviews.

Др Срђан Ж. СЛОВИЋ, виши научни сарадник
Институт за српску културу Приштина/Лепосавић

КОСОВО И МЕТОХИЈА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА: БЕЗБЕДНОСНИ, ЕТНИЧКИ И ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ

Сажетак: Безбедносни идентитет се у јужним српским крајевима почео образовати на тековинама победе у Првом светском рату и стварања прве међународне организације универзалног карактера – Друштво народа. Дотадашњи преовлађујући војни аспект постао је презак да реши нагомилане проблеме регионалног поретка, који је био нестабилан са слабим институцијама, економски неразвијен, са проблемима националних мањина, етничким тензијама и разапет утицајима великих сила.

На Косову и Метохији ситуација је била још драстичнија, јер је унутар ове покрајине деловао качачки покрет под вођством Косовског комитета основаног у Скадру 1918. године. Ликвидиран је 1924. године, али је борба настављена преко политичких странака (Џемијет) и илегалних организација (Студентска беса). Питање националних мањина је отворено и покушавано је његово решење саобразно одредбама Пакта Друштва народа и Видовданског устава из 1921. године. Влада Краљевине СХС је желела да проблем međунационалних односа реши аграрном реформом и колонизацијом. У томе није успела, јер никакав споразум са Албанцима није постигнут:једино је дошло до укидања феудалних друштвено-економских односа.

Што се спољнополитичке оријентације Краљевине СХС (Југославије) по питању Косова и Метохије тиче, њу треба тумачити у троуглу односа: влада Краљевине СХС (Југославије), Албанија и Италија. Под утицајем албанског краља Ахмеда-бега Зогуа дошло је до склапања Споразума о пријатељству и безбедности са Италијом 1926. године, чиме је Италија добила протекторат над Албанијом, што утиче на погоршање италијанско-југословенских односа. Односи између Краљевине Југославије и Албаније се почев од 1937. године побољшавају разменом поверљивих информација између министра спољних послова Милана Стојадиновића и грофа Ћана. Гроф Ћано је у овим преговорима бионеискрен, јер је у почетку био против иредентизма на КиМ-у, да би га након окупације Албаније 1939. године почео да подржава обећавајући им стварање Велике Албаније.

Кључне речи: Косово и Метохија, националне мањине, качачки покрет, аграрна реформа, колонизација, велике силе.

Srdjan Z. SLOVIĆ

KOSOVO AND METOHIJA BETWEEN TWO WORLD WARS: SECURITY-RELATED, ETHNICAL AND POLITICAL ASPECT

Abstract: Security identity in southern Serbian regions began to be formed pursuant to the acquisitions of the victory in the First World War, and creation of the first international organization of universal character – League of Nations. The previous prevailing military aspect of security became so narrow to solve accumulated problems of the regional order, which had been unstable with weak institutions, economically underdeveloped, with national minority's problem, ethnical tensions, and stretched by the influences of great powers.

The situation in Kosovo and Metohija was more drastic since within this province the movement of katchak had been operating under the leadership of Kosovar Committee founded in Shkoder 1918. It was liquidated in 1924, but the struggle continued via political parties (Xemijet), and illegal organizations (Studentska besa). The issue of national minorities was opened, and its solution was attempted pursuant to the provisions of the League of Nations Treaty, and Vidovdanski Constitution from 1921. The government of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenians wanted to solve the problem of interethnic relationships by agrarian reform, and colonization. It did not succeed in doing that, since none agreement with Albanians was reached: it only managed to dissolve feudal socio-economic relationships.

As far as foreign policy orientation of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenians (Yugoslavia) regarding the issue of Kosovo and Metohija, it should be interpreted in the triangle of the following relationships: the government of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenians (Yugoslavia), Albania, and Italy. Under the influence of the Albanian king Ahmed-bey Zogu the Agreement on Friendship, and Security with Italy was stipulated, by which Italy got the protectorate over Albania, what deteriorated the relationships between Yugoslavia, and Italy. Relationships between the Kingdom of Yugoslavia, and Albania were being improved starting from 1937 by the exchange of confident information between the minister of foreign affairs Milan Stojadinović, and count Ciano. The count Ciano was insincere in these negotiations since in the beginning he was against irre-

dentism in Kosovo and Metohija, but after the occupation of Albania he started supporting it by promising them the creation of the Greater Albania.

Key words: Kosovo and Metohija, national minorities, katchak's movement, agrarian reform, colonization, great powers.

Доц. др Саша Д. СТАНОЈЕВИЋ
Филозофски факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици

ИТАЛИЈА И СТВАРАЊЕ БАЛКАНСКОГ САВЕЗА

Сажетак: Питање коначног ослобођења јужних српских краје-ва очекивано се нашло и у вртлогу светске дипломатије у време ства-рања Балканског савеза 1912. године. Српски национални и државни интереси били су тада свом снагом усмерени на ослобођење простора Старе Србије из Османског царства. Подударне тежње четири хри-шћанске државе на Полуострву: Србије, Црне Горе, Бугарске и Грчке, условиле су кретање у дуго очекивану заједничку дипломатску и војну акцију. Ондашње Велике силе су будно и активно пратиле узнемира-вајући развој прилика на Балкану. Међу заинтересованим странама природно се нашла и Италија, вечито заинтересована за просторе пре-ко Јадрана.

Рад је заснован на домаћој и страној необјављеној и објављеној архивској грађи, публикованим изворима, мемоарској грађи, литерату-ри и наводима из оновремене штампе.

Кључне речи: Италија, Ватикан, Србија, Стара Србија, Осман-ско царство, Балкански савез.

Saša D. STANOJEVIĆ

ITALY AND THE CREATION OF THE BALKAN ALLIANCE

Abstract: The question of the final liberation of the southern Serbian regions was expectedly found in the turbulence of world diplomacy at the time of the creation of the Balkan Alliance in 1912. Serbian national and state interests were then highly directed to the liberation of the territory of Old Serbia from the Ottoman Empire. The coherent aspirations of the four Christian states on the peninsula: Serbia, Montenegro, Bulgaria and Greece, have led to a long-awaited joint diplomatic and military action. The Great Powers of that time were vigilantly and actively following the disturbing development of the situation in the Balkans. Italy has naturally been found among the interested parties, always interested in the areas over the Adriatic.

The work is based on domestic and foreign unpublished and published archive material, published sources, memoir materials, literature and allegations from the press.

Key words: Italy, Vatican City, Serbia, Old Serbia, Ottoman Empire, the Balkan Alliance.

Ђорђе СТОШИЋ
Завод за заштиту споменика културе, Ниш

ПРЕГЛЕД СРЕДЊОВЕКОВНИХ И ТУРСКИХ ОБЈЕКАТА, СПОМЕНИКА ИЗ НОВИЈЕ ИСТОРИЈЕ И АРХИТЕКТОНСКИХ ОБЈЕКАТА И ЦЕЛИНА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА ВРАЊА

Сажетак: Заштита културне баштине, а у оквиру ње и непокретног споменичког наслеђа – несумњиво је најбитнији процес у очувању културног идентитета нашег друштва. Географски положај Врања, и уопште целе области, знатно је утицао на комплексно споменичко наслеђе региона, од праисторијског до савременог доба. Због специфичне слојевитости, ови споменици данас имају важну улогу у оквиру колективног памћења и формирања колективног идентитета. Било да је реч о споменицима који су подигнути у славу неког догађаја или личности, значајних за историју регије, државе или места, њихова тумачења су инкорпорирана у колективно памћење, и зато су они важни актери у изградњи колективног, али и идентитета појединца који се са том креираним сликом прошлости поистовећује. Догађаји који су се одиграли на овим просторима веома су значајни за историју српскогнарода, посебно за националну историју XIX века. Споменици Врања су чувари историје. Споменички фонд чине археолошки локалитети, урбане целине, објекти народног градитељства, објекти сакралне, профане и утилитарне архитектуре, стара гробља, јавни споменици, спомен обележја и посебно средњовековна утврђења.

Кључне речи: Врање, култура, споменици, архитектура, спомен обележја.

Đorđe STOŠIĆ

THE OVERVIEW OF MIDDLE AGE AND TURKISH OBJECTS, MONUMENTS FROM NEW HISTORY AND ARCHITECTURAL FACILITIES ON THE TERRITORY OF VRANJE

Abstract: The protection of cultural heritage and immovable monumental heritage within it is undoubtedly the most important process in preserving the cultural identity of our society. The geographical position of Vranje, and the entire area in general, significantly influenced the complex monumental heritage of the region, from prehistoric to modern times. Due to their specific stratification, these monuments play an important role in the collective memory and the formation of collective identity nowadays. Whether it is a monument that has been erected in the honor of an event or person relevant to the history of the region, state or place, their interpretations are incorporated into collective memory, and that is why they are not only important actors in building a collective, but also the identity of an individual who identifies himself with the created image of the past. The events that took place in this region are very important for the history of the Serbian people, especially for the national history of the 19th century. Monuments in Vranje are guardians of history. The monument fund consists of archaeological sites, urban units, objects of national construction, objects of sacral, profane and utilitarian architecture, old cemeteries, public monuments, memorials and especially medieval fortifications.

Key words: Vranje, culture, monuments, architecture, memorials.

Верољуб ТРАЈКОВИЋ, музејски саветник
Народни музеј Лесковац

ЈАШУЊСКИ МАНАСТИР ВАВЕДЕЊЕ ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ У ГОЛЕМОЈ ЊИВИ

Сажетак: На источној страни лесковачког поља недалеко од Лесковца, у подножју Бабичке Горе на месту званом „Градиште“ у катастарској општини Црковница поред реке „Беле“ налази се женски манастир Ваведења Пресвете Богородице. Веома је мали и у време градње склоњен од путева дубоко у дубодолини Бабичке горе и на тај начин сачуван 500 година од разних непријатеља који су пролазили овим крајем. Данас је доступан свим путницима намерницима са добром саобраћајном мрежом. Сада припада селу Голема Њива. Изграђен је 1499. године, а освећен 11. октобра 1500. године. Подигла га је Мати Ксенија са трима сестрама Теофом, Мартом и Маријом. Све до 1868. године мало се знало о историји овог манастира. Тада бива поновно обновљен, а обнову је извршио Јован Иљковић из села Галичника. Манастир је био веома сиромашан па је чак и богослужбене књиге позајмљивао из Рударске цркве.Дуго је био парохијска црква црковничке парохије са једним свештеником.Између два светска рата у храму Ваведења Пресвете Богородице поново долази до монашког живота тако да у манастирутоком тог периодаборави око тридесетак монахиња из различитих крајева Европе.

Од непокретне имовине имао је 70 хектара шуме, 6 хектара обрадивог (зиратног) земљишта, 4 хектара ливаде и један плац звани „Градиште“, Богојевачку ливаду звану „Загорје“ од 12 хектара, и у Лесковцу плац са дућаном од слабог материјала површине 166 квадратих метара.После Другог светског рата, тачније јануара 1946. године сва ова имовина је одузета од стране нове власти. На срећу манастира, законом о повраћају имовине црквама и верским заједницама, почетком овога века враћена је сва непокретна имовина. Иако је храм посвећен Ваведењу Пресвете Богородице црквени протоколи носе назив Успење Свете Богородице, вероватно због тога што поред храмовске славе манастирска црква прославља и Велику Госпојину 28. августа где се окупља велики број људи.

Данас у манастиру живи сестринство од седам калуђерица на челу са игуманијом Лидијом.

Кључне речи: Јашуњски манастир, монахиње, Ваведење Пресвете Богородице, Црковница, Голема Њива, имовина.

Veroljub TRAJKOVIĆ

JAŠUNJA MONASTERY THE PRESENTATION OF THE HOLY THEOTOKOS AT GOLEMA NJIVA

Summary: On the eastern side of the Leskovac field, near Leskovac, at the foot of Babička Gora, a place called "Gradište" in the cadastral municipality of Crkovnica, near the "Bela" river, there is a women's monastery The Presentation of the Holy Theotokos. It is a very small monastery and, at the time of construction, it was removed from the roads deep in the deep valley of Babička Gora and therefore has been saved for 500 years from the various enemies that passed through this place. Today it is available to all travelers with intentions and good traffic network. Now, it belongs to the village of Golema Njiva. It was built in 1499 and sanctified on October 11, 1500. Mother Ksenija with three sisters Teofa, Marta and Marija built it. Until 1868 little was known about the history of this monastery. At that time, it was restored and reconstructed by Jovan Iljković from the village of Galičnik. The monastery was very poor, and even borrowed church books from the Miners' Church. For a long time it was a parochial church of a church parish with one priest.Between the two world wars in the Temple of the Presentation of the Holy Theotokos, the monastic life was re-established, so that the monastery in that period had about 32 nuns from all over Europe.

Its immovable property was: 70 hectares of forest, 6 hectares of arable land, 4 hectares of meadows and one parcel called "Gradište", a meadow of Bogojevce called "Zagorje" of 12 hectares, and a parcel of 166 square meters in Leskovac. After World War II, particularly in January 1946, all these assets were seized by the new government. Fortunately, for the monastery, by the law on restitution of property to churches and religious communities, at the beginning of this century, all immovable property was returned. Although the temple is dedicated to the Presentation of the Holy Theotokos, the church protocols bear the title the Falling Asleep of the Mother of God, probably because, in addition to the temple worship of the Church of Vavedenja, the monastery church celebrates the the Dormi-

tion on August 28, where a large number of people.Today, a sisterhood of seven nuns led by Igmania Lidija lives in the monastery.

Key words: Jašunja Monasteries, nuns, the Presentation of the Holy Theotokos, Crkovnica, Golema Njiva, Property.

Проф. др Александар ФОТИЋ
Филозофски факултет Универзитета у Београду

РАЗБОЈНИШТВО У ЈАШУЊСКОМ МАНАСТИРУ 1782. ГОДИНЕ

Сажетак: Изузетно су ретки изворни подаци о јашуњским манастирима пре 19. века. Међу османском грађом, иначе готово недоступног архива Јерусалимске патријаршије, чува се веома значајан документ који сведочи о разбојништву извршеном у „Јашуњском манастиру“, по свој прилици манастиру Св. Јована Претече. У понедељак, рано увече, 22. фебруара 1782. године, неколицина муслимана упали су манастир и смртно ранили монаха Јованараспоривши га сечивом од рамена до стомака. Други монах, Гаврило, одмах је известио лесковачког кадију и затражио да се изврши увиђај и о томе сачини хуџет (кадијски документ). Хуџет је завршио у архиву Јерусалимске патријаршије највероватније тако што се нашао међу стварима монаха Гаврила који је у неко доба после поменуте провале у Јашуњски манастир очигледно кренуо на хаџилук, стигао да се поклони Светом гробу али је ту и преминуо. Анализа документа указује на правну процедуру и односе османских власти према манастирима у случајевима разбојничких провала. Документ такође потврђује ставове о порасту криминала у осиромашеним османским европским провинцијама током друге половине 18. века.

Кључне речи: Јашуњски манастир, разбојништво, 1782. година, лесковачки кадијски суд, Османско царство.

Aleksandar FOTIĆ

BANDITRY IN THE MONASTERY OF JAŠUNJA IN 1782

Abstract: The original data on Jašunja monasteries before the 19th century are extremely rare. A very important document, which testifies the robbery and assassination that happened in the "Jašunja Monastery", most probably in the monastery of St. Jovan Preteča is kept among the Ottomans documents, otherwise almost inaccessible archives of the Jerusalem Patriarchy. On Monday February 22, 1782, at the early evening, a few Muslims broke into the monastery and mortally wounded the monk Jovan, dispersing him from his shoulder to stomach with a blade. The other monk, Gavrilo, immediately reported to the Leskovac *kadı* and asked for an investigation and a *hüccet* (*kadı* document) to be made about it. *Hüccet* ended up in the archives of the Jerusalem Patriarchate due to the fact that it was among the monk Gavrilo’s things, who apparently set out on a pilgrimage some time after the before mentioned banditry in the monastery of Jašunja, managed to worship the Holy Grave, and eventualy died there. The document analysis points to the legal procedure and relations between the Ottoman authorities and monasteries in cases of bloodshed. The document also affirms the views on the rise of crime in the impoverished Ottoman European provinces during the second half of the 18th century.

Key words: The Monastery of Jašunja, banditry, 1782, Leskovac *kadı* court, Ottoman Empire.

Др Срђан ЦВЕТКОВИЋ, научни сарадник
Институт за савремену историју
Београд

КЊИГЕ И СПИСКОВИ СТРЕЉАНИХ 1944. – ЛИКВИДАЦИЈЕ ОЗНЕ НА ЈУГУ СРБИЈЕ

Сажетак: Књиге и спискови стрељаних откривени у архивама тајне полиције након отварања грађе истраживачима представљају важан документ не само за историју српског и југословенског већи европског па и светског комунизма. Ова јединствена и обимна документација (у таквој обиму и форми није пронађена нигде у Источној Европи) омогућује да до детаља реконструишемо методе, динамику и циљеве терора у првој фази револуције. Према доступној документацији насиље није било, плод ексцеса или ванредног стања већ део детаљно разрађеног плана да би затим било и претворено у трајан, тоталан и савршен репресивни систем. Свеприсутна тајна полиција је била кичма репресивног апарата и својеврсни – немилосрдни мач револуције ослоњена на полицију, војску тужилаштва и друге државне институције под монополом партије. Књиге и спискови стрељаних за Југ Србије (Ниш Лесковац, Пирот и Врање) дају нам детаљан преглед ликвидираних по насељима, као и њихову политичку и социјалну структуру. Процесом ликвидације је руководило Одељење за заштиту народа (ОЗН-а) састављено до најправовернијих комуниста са задатком да заједно са ратним злочинцима очисти Југ Србије и од већег дела „реакције“ – политичких и класних непријатеља. Људи су стрељани у времену до почетка септембра 1944. па до краја јануара 1945. Заједно са појединим истинским колаборантима и могућим ратним злочинцима које је свакако требало казнити страдало је на стотину лица која су другачије политички мислила, имала неко богатство и утицај или су се само замерила неком локалном комунистичком моћнику. Методологија је била слична у свим градовима и насељима. Најпре су људе приводили по унапред сачињеним списковима (према политичком критеријуму или пријавама доушника), у постојеће затворе или импровизоване објекте јер су капацитети били препуњени. Затим су људи кратко саслушавани и подвргавани тортури да би убрзо били одвођени на места стрељања у близини градова (Славник, Лапотинце, Барје, Бубањ…). По извршењу ликвидација објављивани су спискови као саопштења војних судова којих заправо није ни било. На

крају су тајне гробнице маскиране и затрпаване, а о целом процесу рађена документација и ревидирана више пута у времену до 1945-1956. До скора сви ти људи су протерани из колектвног сећања. Рехабитација појединаца је тек у повоју, а до данс не посотоји ни једна обележена гробница нити споменик на југу Србије као место сећања на многе невино пострадале.

Кључне речи: комунизам, револуционарни терор, југ Србије, ОЗНа, књиге стрељаних.

Srđan CVETKOVIĆ

BOOKS AND LISTS OF SHOT PEOPLE IN 1944 – THE LIQUIDATION OF THE OZN-A IN THE SOUTH OF SERBIA

Abstract: The books and lists of the shot people discovered in the archives of the secret police after the opening of the material to the researchers represent an important document not only for the history of Serbian and Yugoslav Communism , but also for the European and World Communism. This unique and extensive documentation (such a scope and form has not been found anywhere in Eastern Europe) enables us to reconstruct the methods, dynamics and goals of terror in the first phase of the revolution to detail. According to the available documentation, the violence was not the result of an excess or emergency, but a part of a detailed plan, which then would be turned into a durable, complete and perfect repressive system. The omnipresent secret police was the backbone of the repressive apparatus and a ruthless sword of the revolution that relied on the police, the Army of the Prosecutor and other state institutions under the party's monopoly. The books and lists of the shot people of South Serbia (Niš, Leskovac, Pirot and Vranje) give us a detailed overview of the shot people in every settlement, as well as their political and social structure.

The liquidation process was administered by the Department of Peoples' Protection composed of the most right Communists with the task of cleansing the South of Serbia from war criminals and a larger part of the "reaction" -political and class enemies. People were shot from the beginning of September 1944 and until the end of January 1945. Together with some genuine collaborators and possible war criminals that certainly needed to be punished, hundreds of people who had different political thoughts, some kind of wealth and influence, or had just resented a local communist powerhouse died. Methodology was similar in all cities and settlements. First, people were brought according to the pre-made lists (according to political criteria or informants' reports), into existing prisons or improvised facilities since the capacities were overfilled.Then people were briefly interrogated and subjected to torture in order to be taken to shooting places near the towns (Slavnik, Lapotince, Barje, Bubanj ...). After the liquidation, the lists were published as military court notifications, which actually did not exist. In the end, the secrets graves were masked and obscured, and the whole process was documented and revised several times in the

period from 1945 to 1956. Until recently, all these people were expelled from collective memory. The rehabitation of individuals is only in its infancy, and until now, no marked tomb or sculpture is recorded as a place to remember many shot innocent people in the south of Serbia.

Key words: Communism, revolutionary terror, South Serbia, OZNa, the books of the shot.

Др Урош ШЕШУМ, истраживач сарадник
Филозофски факултет Универзитета у Београду

ЕТНИЧКА И ПОПУЛАЦИОНА СЛИКА ПРЕШЕВСКЕ КАЗЕ 1903-1912.

Сажетак: Прешевска каза формирана је након Берлинског конгреса 1878. године од остатака Врањске казе која је остала под влашћу Османског царства; по свом оснивању ушла је у састав Приштинског санџака. До 1912. значајно се променила етничка и верска слика многих насеља и укупна етничка слика у корист муслимана, а на штету православних Срба. Спискови насеља која су улазила у састав казе у парохијалницима, интерним пописима које су вршили српски учитељи за потребе конзулата, турским званичним салнамама и радовима Јована Хаџивасиљевића се међусобно се разликују, те се у њим број насељених места креће од 116 до 134. Разлике у списковима последица су различитог карактерисања засеока, који се понекад назначавају као посебно село, а некада не, али и због померања администранитивних граница према Гњиланској кази. Такође, поједина села су током времена напуштана, а поједина, мухаџирска, изнова оснивана.

Као гранична, Прешевска каза била је насељавана мухаџиримаиз Србије 1878-1883, углавном из Врања и његове околине, а 1908-1910. и муслиманима из Босне и Херцеговине, што је утицало на пораст броја муслиманског становништва. Са друге стране, српско становништво се од 1878. до 1912. константно исељавало у Србију.
Иако гушће насељена од осталих каза, првенствено због непосредног убирања десетка, у западном и централном делу Прешевске казе се током периода од 1878. до 1912. одвијао процес пораста муслиманског, албанског, на штету српског православног становништва.

Кључне речи: Стара Србија, Прешево, прешевска каза, Албанци, Срби, мухаџири, демографија, Косовски вилајет.

Uroš ŠEŠUM

THE ETHNIC AND POPULATION PICTURE OF PREŠEVO KAZA 1903-1912

Abstract: The Preševo kaza was formed after the Berlin Congress in 1878 from the remains of the Vranje kaza which stayed under the authority of the Ottoman Empire; after its establishment, it was part of the Priština sandjak. Until 1912, the ethnic and religious image of many settlements and the overall ethnic picture had significantly changed in favor of the Muslims, at the expense of the Orthodox Serbs. Lists of settlements that were part of kaza found in the parishioners' lists, the internal censuses that were performed by Serbian teachers for the needs of the consulate, the Turkish official salnama and the works of Jovan Hadživasiljević differ from one another, and the number of inhabited places ranges from 116 to 134. The differences in these lists are a consequence of the different characterization of the village parts, which were sometimes referred to as a separate village, and sometimes not, but also due to the shift of the administrative boundaries towards the Gnjilane kaza. Some villages have been abandoned over time, and a some, Muhajirian, re-established, too.

As a border, the Preševo kaza was inhabited by the Muhajirians from Serbia in 1878-1883, mainly from Vranje and its surroundings, and in 1908-1910. by the Muslims from Bosnia and Herzegovina, which affected the increase of the number of Muslim population. On the other hand, the Serbian population was constantly moving to Serbia from 1878 to 1912. Though more densely populated than the rest of the kazas, primarily due to direct taking of the desetak, in the western and central part of the Preševo kaza, during the period from 1878 to 1912, the process of the increase in the Muslim, Albanian population was at the expense of the Serbian Orthodox population.

Key words: Old Serbia, Preševo, Preševo kaza, Albanians, Serbs, Muhajirian, demography, Kosovo vilayet.

Доц. др Небојша С. ШУЛЕТИЋ
Филозофски факултет Универзитета у Београду

ЈУЖНЕ ЕПАРХИЈЕ СРПСКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ У ДОБА ОСМАНСКЕ ВЛАДАВИНЕ

Сажетак: У раду се износе нова сазнања о правном статусу српског клира у Османском царству и организацији верског живота у Самоковској, Ћустендилској, Скопској, Врањској, Нишкој, Топличкој, Вучитрнској, Призренској и Рашкој епархији. Приказују се распоред и структура поменутих црквених области, указује на најважније етапе у њиховом територијалном развоју и маркирају јужне и југоисточне границе Српске патријаршије у раздобљу од средине XVI века до 1766. године. Истраживање је утемељено на до сада некоришћеним изворима из Архива Председништва владе у Истанбулу.

Кључне речи: Српска патријаршија, Пећка патријаршија, јужне епархије Српске цркве, Османско царство

Nebojša S. ŠULETIĆ

SOUTHERN EPARCHIES OF SERBIAN PATRIARCHATE DURING THE OTTOMAN RULE

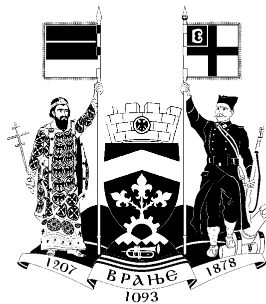
Abstract: New findings on the legal status of the Serbian clergy in the Ottoman Empire and the organization of religious life in Samokov, Ćustendil, Skopje, Vranje, Niš, Toplica, Vučitrn, Prizren and Raška's eparchies are presented in this paper. The layout and structure of the abovementioned church areas are shown, pointing out the most important stages in their territorial development and marking the southern and southeastern borders of the Serbian Patriarchate in the period from the mid-16th century to 1766. The research is based on previously unused sources from the Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office) in Istanbul.

Key words: The Serbian Patriarchate, Peć Patriarchate, Southern eparchies of the Serbian Church, Ottoman Empire.

ПОКРОВИТЕЉИ:

Министарство културе и информисања
Републике Србије

Град Врање

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

94(497.11)"18/19"(048)
330.341(497.11)"18/19"(048)
316.42(497.11)"18/19"(048)

НАУЧНИ скуп са међународним учешћем Јужни српски крајеви у XIX и XX веку, друштвено-економски и политички аспект (2017 ; Врање)
Књига сажетака / Научни скуп са међународним учешћем Јужни српски крајеви у XIX и XX веку, друштвено-економски и политички аспект, Врање, 08-09. децембар 2017. ; [организатори] Народни музеј у Врању ... [и др.] ; [уредници Дејан Антић, Иван Бецић, Верољуб Трајковић ; превод Наташа Додић, Слађана Алексић Давитковић]. - Врање : Народни музеј ; Лесковац : Народни музеј, 2017 (Врање : Плутос). - 99 стр. ; 21 cm

Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Тираж 90.

ISBN 978-86-80653-10-5 (НМВ)
a) Србија - Историја - 19в-20в - Апстракти
b) Србија - Економске прилике - 19в-20в - Апстракти
c) Србија - Друштвене прилике - 19в-20в - Апстракти

COBISS.SR-ID 251819788

РУМУНИЈА

СРБИЈА

СТАРА СРБИЈА

ЦРНА ГОРА

БУГАРСКА

АЛБАНИЈА

МАКЕДОНИЈА

ПРОСЛАВА
ОСЛОБОЂЕЊА

